

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU ZINĀTNES NODAĻA

AIZGĀDNĪBA PĀR PILNGADĪGĀM PERSONĀM

BAKALAURA DARBS

Autors: Arta Šmukste

Studenta apliecības Nr.: as 09057

Darba vadītājs: docente Inese Lībiņa-Egnere

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Aizgādņība pār pilngadīgām personām. Darba Autore Arta Šmukste.

Darbā sniegts aizgādņības raksturojums, analizēti ar institūtu saistītie jēdzieni, apkopoti viedokļi par problēmām un izvirzīti priekšlikumi par veicamajiem uzlabojumiem, ņemot vērā šobrīd aktīvi notiekošo rīcībspējas regulējuma izstrādi.

Uzdevumi:

1. aplūkot aizgādņības jēdziena būtību;
2. analizēt tiesisko regulējumu;
3. pētīt aizgādņības institūtu Latvijā un iespējamās alternatīvas;
4. izdarīt secinājumus un priekšlikumus.

Pētījumā secināts, ka pēc ilgstošām diskusijām, nav atrasts ideālais rīcībspējas ierobežošanas mehānisms. Aktīvā cilvēktiesību aizsardzības ietekmē, ierobežojumi personām ar garīga rakstura traucējumiem samazinās, tomēr traucējumu izplatība gan nē. Lai neciestu tiesisko darījumu stabilitāte, jānodrošina līdzsvarota interešu ievērošana.

Darbs sastāv no četrām nodaļām, satur 52 lapas.

ANNOTATION

Trusteeship over persons of legal age. Author: Arta Šmukste

These bachelor-theses provide explanation of trustee, analysed concept of terms connected to institution of trusteeship and established proposals for improvements as at the moment very actively being developed regulation of legal capacity.

Tasks:

1. Deal with the trusteeship term nature;
2. Analyse legal regulation;
3. Investigate the institution of trusteeship in Latvia and possible alternatives;
4. Establish conclusions and bring forward proposals.

The main conclusion of project is that even after long-term discussions the perfect mechanism for legal capacity restriction has not found. Restrictions for mentally handicapped persons being reduced in the result of active human rights protection however mental intrusion keeps expand. At the moment it is necessary to provide balanced interest protection to insure stability of legal operations.

Bachelor consist of four divisions, 52 pages.

Atslēgas vārdi: Aizgādnība, Aizgādnis, Rīcībspēja, Ierobežota rīcībspēja, Garīga rakstura traucējumi

SATURS

Ievads.....	4
1. Aizgādības institūts.....	6
1.1. Aizgādības jēdziens.....	6
1.2. Aizgādības saturs.....	9
1.3. Aizgādības tiesiskais regulējums.....	11
2. Aizgādības nodibināšana.....	14
2.1. Atzīšana par rīcībnespējīgu plānprātības vai gara slimības dēļ.....	14
2.2. Aizgādības nodibināšana izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ.....	24
3. Tiesas sprieduma sekas un citas iespējamās alternatīvas.....	31
3.1. Aizgādības nodibināšanas sekas.....	31
3.2. Alternatīvas.....	33
4. Rīcībspējas atjaunošana un aizgādības atcelšana.....	41
Kopsavilkums (secinājumi).....	45
Izmantotā literatūra un avoti.....	47
Dokumentārā lapa.....	52

IEVADS

Darba mērķis ir apskatīt aizgādības procesu Latvijā un ar to saistītās problēmas, izdarīt secinājumus un ieteikt priekšlikumus, kā uzlabot tiesisko regulējumu. Darbā ietverts apraksts par aizgādības jēdzienu, tiesisko regulējumu un tā sekām, procesu un problēmām. Izklāstītas nepilnības aizgādības regulējumā, kā arī ierosināti priekšlikumi to risināšanai. Latvijā spēkā esošās tiesību normas samērā maz aizsargā cilvēkus ar garīga rakstura traucējumiem, jo ieinteresētās personas salīdzinoši viegli var panākt viņu rīcībspējas atņemšanu. Praksē saskatāmi būtiski tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumi, kas rodas likumu nepilnību dēļ. Darbā joprojām tiks lietots jēdziens „rīcībnespējīga persona”, jo tiks apskatīta situācija gan pirms 2012.gada 1.janvāra, gan pēc, esot pagaidu noregulējumam.

Tēma par aizgādību ir ļoti sensitīva, jo tā ir saistīta ar svarīgām cilvēku vērtībām kā veselība, brīvība un ģimene. Viena no visneaizsargātākajām iedzīvotāju daļām ir cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem, tāpēc jādomā par šo personu aizsardzību atbilstošā līmenī. Latvijā 2010.gada beigās bija 2204 personas, kuras ar tiesas lēmumu bija atzītas par rīcībnespējīgām,¹ - līdz ar to, šī problēma tiešā veidā skar pietiekami plašu sabiedrības loku, pieskaitot personas, kuras var tikt skartas netiešā veidā, tas ir, rīcībnespējīgo personu ģimenes locekļus, kā arī jebkuru citu personu, kam kādreiz dzīvē var nākties saskarties ar personu, kam piemīt garīga rakstura traucējumi, var droši apgalvot, ka šis ir visai sabiedrībai aktuāls jautājums. Ņemot vērā faktu, ka personu ar garīga rakstura traucējumiem, kurām būtu nepieciešams atbalsts ir daudz vairāk, kā mēs apzināmies. Latvijā garīgās veselības problēmas sastopamas 4,4% iedzīvotāju.² Tomēr šie dati nav pilnīgi - Valstij trūkst statistikas par patieso traucējumu izplatību. Izplatītākie psihiskie un uzvedības traucējumi, pēc oficiālajiem datiem, valstī ir šizofrēnija, garīgā atpalcība un organiski psihiski traucējumi, kas kopā veido apmēram 2/3 no reģistrētajiem saslimšanas gadījumiem. Neurožu, robežstāvokļu un stresa radītu traucējumu statistikas datus tikpat kā nav, jo šie pacienti Latvijā reti vēršas pēc psihiatriskās palīdzības.³

---

¹ Leimane-Veldmeijere I., Erdmane A. Iespējamās alternatīvas pilnai rīcībspējas atņemšanai. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=351&underline=Leimane_Valdmeijere-ricibsp.ierobez.alternati [aplūkots 2012. gada 26. martā]

² Ričika D. Atvērtāki garīgās veselības aprūpei. Doctus. 2008. gada septembris. Pieejams: <http://iaptieka.lv/?lapa=doctus2&id=909> [aplūkots 2012. gada 10. aprīlī]

³ Ancāne G. Latvijas Ārstu Biedrības Konferences rezolūcija par psihisko veselību. 2011. gada 6. maijs. Pieejams: http://psihosomatika.lv/public/files/LAB_konf_rezolucija.pdf [aplūkots 2012. gada 10. aprīlī]

Personas rīcībspēja vai rīcībnespēja atstāj tiešu ietekmi uz viņas dzīvi un jebkādām tiesiskām darbībām, tāpēc ir ļoti svarīgi pievērst uzmanību aizgādības institūta regulējumam – papildināt, uzlabot un sakārtot esošo sistēmu. Īpaši aktuāla šī tēma kļuva pēc Satversmes tiesas 2010.gada 27.decembra sprieduma⁴, ar kuru tika atzītas Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam⁵ neatbilstošas un no 2012. gada 1.janvāra spēkā neesošas divas Civillikuma (turpmāk tekstā CL) normas⁶, kas tieši attiecas uz rīcībspējas zaudēšanu un atgūšanu. Tomēr līdz tam laikam jauns regulējums netika ieviests. Tiesībsarga pārstāvji norādīja, ka minētā problēma darba grupās tiek skatīta un risināta jau gadiem ilgi, bet reālu priekšlikumu joprojām nav.⁷ „Izmaiņas rīcībspējas ierobežošanas normās šobrīd ir viens no būtiskākajiem cilvēktiesību jautājumiem Latvijā. Pašreizējais regulējums paredz vai nu pilnīgu rīcībspēju, vai nu pilnīgu tās ierobežošanu, kas nebūt nav vispārīgajām cilvēktiesību normām un demokrātijas principiem atbilstošs risinājums. Taču arī jaunajā regulējumā, kas šobrīd atrodas izstrādes stadijā, ir vairākas neskaidrības, kas jānovērš.”⁸

Darba uzdevums:

1. aplūkot aizgādības jēdziena būtību;
2. analizēt spēkā esošo tiesisko aizgādības regulējumu;
3. izanalizēt aizgādības institūtu Latvijā un tā iespējamās alternatīvas;
4. izdarīt secinājumus un priekšlikumus par šo tēmu.

Darbā izmantotās metodes:

1. izzinošā, lai iepazītos ar tiesību aktiem un citiem avotiem;
2. salīdzinošā, lai salīdzinātu vairākus tiesību institūtus;
3. deskriptīvā jeb aprakstošā un analīzes metode;
4. kā arī indukcijas un dedukcijas metodes, lai no dažādiem novērojumiem un iegūtās informācijas izdarītu noteiktus secinājumus.

---

⁴ Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43. (Pieejams arī: <http://www.likumi.lv>) [aplūkots 2012.gada 23.martā]

⁶ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

⁷ Latvijas Republikas Saeima. Cilvēktiesību komisija prasa aktīvāku TM rīcību tiesību normu pilnveidošanā. 2008.gada 13.novembris. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/12550> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

⁸ Latvija Republikas Saeima. Komisija norāda uz neskaidrībām rīcībspējas ierobežošanas normu izmaiņās. 2011.gada 11.maijs. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18470-komisija-norada-uz-neskaidribam-ricibspejas-ierobezosanas-normu-izmainas> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

1. AIZGĀDNĪBAS INSTITŪTS

Šajā nodaļā sīkāk apskatīts aizgādības jēdziens, saturs un šī institūta tiesiskais regulējums. Pētot aizgādības institūtu, sākumā jānoskaidro šī jēdziena būtība, ko tas sevī ietver, uz ko attiecas un kā izpaužas dzīvē. Autore pētīja Civillikuma⁹ terminoloģiju, vārdisko nozīmi un sistēmisko lietojumu, kā arī centās noskaidrot kā šis institūts darbojas (jeb kā tam būtu jādarbojas – teorētiski), kā tas ir neregulēts tiesību aktos.

1.1. Aizgādības jēdziens

Aizgādības jēdziens nav tieši nodefinēts likumā, tomēr Civillikuma 216.pants nosaka, ka „personas, kam vajadzīga aizsardzība, kā arī mantu, kas palikusi bez pārvaldītāja, uztic aizbildņu vai aizgādņu gādībai, kuriem minētās personas un manta jāpārstāv”.¹⁰ Tātad aizgādība ir gādība par personām, kam vajadzīga aizsardzība un šo personu pārstāvība. Tomēr šāda definīcija nav pietiekami pilnīga, jo netop skaidrs, 1) uz kādām personām tas attiecas, 2) ko ietver „gādība” un 3) kā izpaužas minētā aizsardzība. Arī Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca¹¹ nepiedāvā plašāku jēdziena skaidrojumu kā vien CL minēto. CL nosaka, ka „aizbildību nodibina pār nepilngadīgajiem, aizgādību – pār pilngadīgajiem”. Aizgādība tiek nodibināta:

1) pār personām, kuras tiesa atzinusi par rīcības nespējīgām gara slimības vai plānprātības dēļ (ar norādi uz CL 358.pantu, kurš šobrīd ir izslēgts). Šobrīd, pēc spēkā esošā pagaidu regulējuma, aptur tiesvedībā esošās lietas par personas atzīšanu par rīcības nespējīgu un var nodibināt pagaidu aizgādību, ja personai gara slimības vai plānprātības dēļ trūkst garīgo spēju¹².

2) Pār personām, kuras izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā (CL 365. p.). Tātad Civillikumā¹³ tiek izšķirtas divu veidu aizgādības pār pilngadīgām personām – vienā kategorijā apvienojot personas ar izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, alkohola un narkotiku atkarības problēmām, bet otrā kategorijā - personas ar gara slimībām vai plānprātību.

⁹ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

¹⁰ Turpat.

¹¹ [b.a.] Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: [b.i.], 2001, 6.lpp.

¹² Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību": LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

¹³ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

Autore vēlas vērst uzmanību, ka ir nepilnības terminoloģijā – respektīvi vai „gara slimis” ir tas pats, kas „plānprātīgs” vai tomēr ir atšķirība? CL¹⁴ konstatējama nekonekventa jēdzienu lietošana - vietām ir tikai „garā slimais”, vietām „garā slimis vai plānprātīgs”; saiklis „vai” acīmredzami norāda uz to, ka tas nav viens un tas pats. Vai līdz ar to panti, kuros pieminēta tikai „gara slimība”, uz „plānprātību” vairs neattiecas? Vajadzētu izskaidrot un nošķirt šos jēdzienus un ieviest konsekventu to lietojumu. Juridisko terminu vārdnīca¹⁵ neskaidro „gara slimība” bet norāda, ka tas ir sinonīms jēdzienam „psihiska slimība”. Bet „psihiska slimība” ir daudz plašāks jēdziens kā „plānprātība”, jo plānprātība ir tikai viens no psihisko slimību veidiem.¹⁶ Savukārt ANO Konvencijā (par personu ar invaliditāti tiesībām) pie personām ar invaliditāti pieskaita personas, kurām ir ilgstoši fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi.¹⁷ Autores priekšlikums būtu, pietuvinot regulējumu starptautiski noteiktajam, mainot likumu terminoloģiju, ieviest jaunu vienotu jēdzienu: „garīga rakstura traucējumi” (aizstājot „plānprātība” un „gara slimība”). „Persona ar garīga rakstura traucējumiem” jēdziena ziņā būtu vērtējams pozitīvi arī no cilvēktiesību viedokļa kā mazāk cilvēka cieņu aizskaroši, nekā „plānprātīgs” vai „gara slimis”. Šis jēdziens lietots arī Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā.¹⁸

Abām likumā nošķirtajām aizgādības grupām nodibināšanas procesā ir daudz kopīga. Šīs divas kategorijas attiecīgi ir personas, kam nepieciešama aizsardzība un gādība. CL nosaka, ka „šīs personas nonāk aizgādņa gādībā un viņiem tās jāpārstāv”¹⁹. Tātad tiek prezumēts, ka pati persona vairs nav spējīga sevi pilnvērtīgi pārstāvēt. Bet nespēja „pilnvērtīgi” pārstāvēt sevi nenozīmē „nespēju” pārstāvēt sevi vispār. Tas norāda uz aizgādības institūta robežām.

Analizējot aizgādības jēdzienisko saturu - „gādāt” nozīmē rūpēties (par ko), darīt tā, lai nodrošinātu (ar ko).²⁰ Šāds šī vārda skaidrojums nepārprotami norāda uz mantisko attiecību nodibināšanos, uzliekot aizgādņim pienākumu nodrošināt personu ar dzīvošanai nepieciešamo. Rodas jautājums – kādā apmērā? Ja personai ir pilnīgi atņemta rīcībspēja, tad viņa ir ļoti ierobežota savās darbībās un faktiski nevar slēgt nekādus tiesiskos darījumus, tai skaitā pirkuma

¹⁴ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

¹⁵ Autoru kolektīvs: Dubure V. [u.c.] Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998.

¹⁶ Eglītis I. Psihiatrija. Rīga: [b.i.], [b.g.]

¹⁷ Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205248> [aplūkots 2012.gada 14.maijā]

¹⁸ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums: LR likums. Pieejams <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 15.maijā]

¹⁹ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

²⁰ [b.a.] Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.latvianforyou.com/cgi-bin/l.pl?word=g%C3%A2d%C3%A2t&pos=184776> [aplūkots 2012.gada 31.martā]

līgumus, lai iegādātos pārtiku, apģērbu, medicīnu un citas ikdienišķas lietas. Līdzīga situācija, kā slēdzot uztura līgumu kur vienai personai rodas pienākums uzturēt citu, bet nav iespējams visos sīkumos aprakstīt dodamo uzturu²¹ – nav skaidri nodefinēts, cik plašs ir šis uzturēšanas pienākums un kas ir uzskatāms par ikdienišķa uztura sastāvdaļu, bet kas vairs neietilptu uzturēšanas pienākumā. Viedokļi var būt dažādi, atkarībā no konkrētās situācijas, personas pieredzes, uzskatiem, interesēm un personu savstarpējām attiecībām. Līdz ar rīcībspējas reformēšanu un neiespējamību turpmāk atzīt personu par rīcībnespējīgu, tas, cik lielā mērā aizgādnim būs pienākums nodrošināt personu ar nepieciešamo, būs atkarīgs no tiesas vērtējuma – kādā apmērā un attiecībā uz kādiem darījumiem tā noteiks konkrētās personas rīcībspējas ierobežojumus. Tas savā ziņā var atvieglot aizgādņa pienākumus, jo sadzīviska rakstura darījumus persona varēs slēgt pati.

Tomēr aizgādņa uzdevums ir ne tikai *gādāt* par personu, bet arī to *pārstāvēt*. „Pārstāvēt” nozīmē rīkoties kāda uzdevumā, pilnvarojumā, būt par kāda pārstāvi, būt (kā piem., uzskatu, interešu) paudējam.²² Tomēr šis skaidrojums praktiski neatspoguļo aizgādņības būtību šobrīd, jo aizgādņi rīkojas personas interesēs, nesaņemot no tās īpašu uzdevumu un arī pilnvara netiek izsniegta. Šī pārstāvība rodas tikai uz tiesas sprieduma pamata, tādejādi pat neņemot vērā attiecīgās personas gribu. Juridiskajā literatūrā „pārstāvība ir vienas personas (pārstāvja) atklāta, uz likumā vai tiesiskajā darījumā piešķirtas pārstāvības varas pamata veikta darbība citas personas (pārstāvamā) vārdā, noslēdzot pārstāvamajam saistošus tiesiskos darījumus un izdarot gribas izteikumus”.²³ Autoresprāt, šis skaidrojums ir atbilstošāks esošajai praksei, jo tiek slēgti darījumi, citas personas vārdā, nesaņemot no tās šādu uzdevumu. Līdzīgi kā neuzdotas lietvedības gadījumā, kur viena persona rīkojas citas personas vietā, bez viņas ziņas un piekrišanas, bet atbilstoši pārstāvamā iespējamajai gribai.²⁴ Vienīgi, aizgādnim tas ir tiesas uzlikts pienākums (pilnvarojums nāk no tiesas, nevis konkrētās personas) un attiecīgā persona ir pakļauta šai aizgādņa rīcībai un faktiski nevar iebilst pret viņa darbībām. Tāpēc, kā norāda tiesa – „personas griba, ja vien tas ir iespējams, tomēr būtu vērā ņemama, ieceļot palīgu un nosakot tā

---

²¹ Torgāns K. Saistību tiesības 2.daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu Namu aģentūra, 2008, 40.lpp.

²² [b.a.] Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.latvianforyou.com/cgi-bin/l.pl> [aplūkots 2012.gada 31.martā]

²³ Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 276.lpp.

²⁴ Torgāns K. Saistību tiesības 2.daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu Namu aģentūra, 2008, 210-211.lpp.

pilnvaru apjomu”²⁵. Var saskatīt vairākus iemeslus, kāpēc tiesa nonākusi pie šāda secinājuma: 1)lai maksimāli mazāk ierobežotu personas cilvēktiesības – atļaut izteikties un pēc tam izvērtēt vai viedoklis ir adekvāts un vērā ņemams; 2)lai pēc iespējas vairāk aizsargātu šīs personas intereses; 3)lai samazinātu aizgādņu iespējas izmantot iegūto varu savās personīgajās interesēs; 4)ne jau visās jomās personas, kam ierobežo rīcībspēju, vairs nav spējīga saprātīgi, adekvāti un loģiski domāt, spriest, secināt, izvērtēt un pieņemt lēmumus.

1.2. Aizgādības saturs

Saturiskā ziņā aizgādība ietver visdažādākās darbības, ar tiesiskām sekām, ko veic (vai būtu jāveic) vienai personai citas personas labā.

Aizgādības jēdziens ļoti cieši saistīts ar rīcībspējas jēdzienu, jo aizgādņim tiek piešķirtas tās personas tiesības un rīcības brīvība, ko pati vairs nevar realizēt saistībā ar rīcībspējas trūkumu. Konkrētus piemērus minot, rīcībnespējīgie nevar: 1) slēgt laulību²⁶; 2) adoptēt bērnus²⁷; 3) būt par aizbildni vai aizgādni citām personām²⁸; 4) rīkoties ar savu mantu²⁹; 5) taisīt testamentu³⁰; 6) slēgt tiesiskus darījumus³¹; 7) būt par galvinieku³²; 8) piedalīties vēlēšanās³³; 9) lemt par psihiskās palīdzības saņemšanu.³⁴ Bet vispārinot rīcībspējas jēdzienu - tā ir tiesību subjekta spēja patstāvīgi iegūt un realizēt subjektīvās tiesības un juridiskos pienākumus.³⁵ Plašāk rīcībspējas jēdziens skaidrots Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīcā: „rīcībspēja – personas spējas ar savas darbības starpniecību rast un realizēt tiesības un pienākumus. Tāpat rīcībspēja ir spēja atbildēt par savas rīcības sekām, spējas būt tiesisko attiecību dalībniekam. Un tā ir tiešā veidā atkarīga no personas vecuma, psihiskā stāvokļa. Atšķir pilnu, daļēju un ierobežotu rīcībspēju. Parasti pilnā iestājas līdz ar pilngadību, daļējās rīcībspējas vecumu nosaka likums dažādās tiesību nozarēs – dažādu, bet ierobežoto nosaka tiesa, piemēram, hroniskiem narkomāniem, alkoholiķiem”.³⁶

²⁵ Comparative study on the legal systems of the protection of adults lacking legal capacity. November 2008
Pieejams: <http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/ep/08/EST23687.pdf> [aplūkots 2012.30.martā].

²⁶ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

²⁷ Turpat.

²⁸ Turpat.

²⁹ Turpat.

³⁰ Turpat.

³¹ Turpat.

³² Turpat.

³³ Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

³⁴ Ārstniecības likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

³⁵ [b.a.] Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000, 158.lpp.

³⁶ [b.a.] Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: [b.i.], 2001, 193.lpp.

Tātad, ņemot vērā rīcībspējas definējumu, aizgādības saturs būtībā ir vienas personas tiesību un pienākumu realizācija ar citas personas darbības starpniecību. Līdz ar to secināms, ka rīcībspējas ierobežošana nekādā ziņā nevarētu būt par pamatu, kādu tiesību atņemšanai pavisam – tiek mainīta tikai procedūra, tas ir, persona, kā tiesību subjekts, atsevišķās lietu kategorijās vairs nespēj rīkoties patstāvīgi, bet ar citas personas darbību starpniecību. Tāpēc Autore nepiekrīt viedoklim, ka notiktu tiesību un pienākumu pāreja uz aizgādni, jo persona – kā tiesību subjekts – turpina pastāvēt. (Tiesību un saistību pāreja notiek pie mantojuma lietām, personas nāves gadījumā, kad mantinieks iestājas nomirēja vietā, it kā turpinot nomirēja personību.³⁷) Aizgādnis darbojas tikai kā starpnieks tiesisko darījumu veikšanā noteiktu vai nenoteiktu laiku. Šis ir kā vēl viens papildus arguments, kāpēc būtu svarīgi ieviest tādu regulējumu, lai aizgādnim būtu pēc iespējas vairāk vērā ņemama personas griba (protams, saprāta robežās, lai nezustu aizgādības institūta jēga). Turklāt, pēc aizgādības nodibināšanas, tiesību un pienākumu pāreja uz aizgādni nenotiek, jo aizgādnim, ne pie kādiem apstākļiem, nepiemīt visas tiesības, kuru realizācija ierobežota rīcībnespējīgajam, kā, piemēram, laulību slēgt viņš nevar. Rezultātā Autore nonāk pie secinājuma, ka aizgādības nodibināšana, tomēr atņem daļu tiesību, nevis tikai apgrūtina to realizāciju, tāpēc ļoti svarīgi izvērtēt šāda lēmuma pamatotību, pirms to pieņemt. Šī iemesla dēļ CL grozījumos³⁸ plānots atcelt ierobežojumu uzlikšanu personisko tiesību realizācijai, tostarp laulību slēgšanai. No otras puse - šāda pilnīga brīvība var radīt personai kaitējumu, jo tas var tikt izmantots ļaunprātīgi. Persona, kurai trūkst garīgo spēju, un tā neizprot savas darbības nozīmi, var piekrist (kādu manipulāciju rezultātā) noslēgt laulību, kas neatbilst viņas patiesajām interesēm un vēlmēm.

Līdz ar to, secināms, ka ar novitātēm rīcībspējas jautājumā, tiek izmainīts arī aizgādības saturs. Neiespējamība nodibināt pilnu rīcībspējas atņemšanu samazina gan aizgādņa pienākumu un tiesību apjomu, gan aizgādības robežas tiek būtiski sašaurinātas, rezultātā aizgādības institūta būtība un aizgādņa loma būtiski mainās.

---

³⁷ Krauze R., Gencs Z. Latvija Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1997, 26-261.lpp.

³⁸ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012.gada 9.maijā]

1.3. Aizgādības tiesiskais regulējums

Aizgādības institūts regulēts Civillikumā³⁹; procesu par aizgādības nodibināšanu regulē Civilprocesa likums⁴⁰ (turpmāk CPL); aizgādņa iecelšanu un atcelšana ir bāriņtiesas kompetence – to regulē Bāriņtiesas likums⁴¹. Tomēr šobrīd attiecībā uz tiesisko noregulējumu ir lielas neskaidrības, jo tas ir nepilnīgs. Iepriekš pastāvošo Satversmes tiesa⁴² atzina par spēkā neesošu. Galvenie argumenti par pamatu šādam lēmumam bija, ka ierobežojums nav samērīgs un leģitīmo mērķi iespējams panākt saudzējošākiem līdzekļiem. Attiecīgais regulējums paredz divas galējības – pilnīgu rīcībspējas atņemšanu, vai tās atstāšanu, neizvērtējot situāciju salīdzinājumā ar citiem līdzīgiem gadījumiem; netiek vērtēts arī cik lielā mērā personai trūkst garīgo spēju – attiecīgi cik lielā apjomā ierobežojumi būtu nepieciešami. Arī attiecībā uz rīcībspējas atjaunošanu izvešošānās esot noteikta kā vienīgais kritērijs, un netiekot ņemta vērā personas iespēja apgūt jaunas, kā arī attīstīt esošās iemaņas, tādējādi uzlabojot savu spēju pieņemt patstāvīgus lēmumus un pārstāvēt sevi un pārvaldīt savu mantu, un rīkoties ar to.⁴³ Likums skaidri nenosakot iespēju atjaunot rīcībspēju, pamatojoties uz tiem pašiem kritērijiem, pēc kādiem tā ierobežota.⁴⁴ Tādēļ, pēc 2012.gada 1.janvāra, iestājās absurda situācija, kad tiesiskā regulējuma nebija vispār – iepriekšējais zaudējis spēku, bet jauns netika pieņemts. Tas praktiski paralizēja un padarīja neiespējamu šī institūta darbību. Neesot tiesiskajam regulējumam rīcībspējas noteikšanai, tiesas nevar lemt par personu rīcībspējas ierobežošanu. „Vienlaikus, likumīgā spēkā stājušies tiesas spriedumi par rīcībnespējas atzīšanu gan ir spēkā arī pēc 2012.gada 1. janvāra. Ievērojot minēto, attiecībā uz šiem tiesas spriedumiem bāriņtiesām nepieciešamības gadījumā jāveic visas, bāriņtiesas kompetencē esošas, darbības aizgādņu iecelšanai, aizgādņu darbības uzraudzībai, kā arī personu, kurām ierobežota rīcībspēja, tiesību aizsardzībai.”⁴⁵

Uz šo brīdi situācija ir uzlabojusies un ir pieņemts pagaidu regulējums, pēc kā vadīties, kā arī tiek strādāts pie grozījumiem likumā. (Saeima 2.februārī galīgajā lasījumā kā steidzamus

³⁹ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

⁴⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁴¹ Bāriņtiesas likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁴² Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

⁴³ Turpat.

⁴⁴ Turpat.

⁴⁵ Latvijas Republikas Labklājības ministrija. Par grozījumiem rīcībspējas normatīvajā regulējumā. 2012.gada 4.janvāris. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/aktualitates/?doc=2715&page=4> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

pieņēma grozījumus likumā „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”⁴⁶, tādējādi nosakot pagaidu tiesisko regulējumu rīcībspējas jautājumā.) Pagaidu tiesiskais regulējums:

1) nosaka kārtību, kādā tiesa var ierobežot rīcībspēju personām ar ierobežotām garīgajām spējām. Tas paredz pagaidu tiesisko regulējumu attiecībā uz trim pieteikumu kategorijām – pagaidu aizgādības nodibināšanu garā slimai vai plānprātīgai personai, personas atzīšanu par rīcībnespējīgu vai personas atzīšanu par rīcībspējīgu.

2) Uzliek par pienākumu tiesai (līdz brīdim, kad tiks pieņemti grozījumi Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā, kas regulēs personas rīcības spējas ierobežošanu) apturēt tādu pieteikumu par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu izskatīšanu, kas tiesā iesniegti līdz šim datumam.

3) Paredz apturēt tiesvedību lietās, kad persona ir iesniegusi pieteikumu par tās atzīšanu par rīcībspējīgu.

4) Paredz tiesai lemt par pagaidu aizgādības nodibināšanu.

5) Nosaka, ka pieteikumu tiesai par pagaidu aizgādības nodibināšanu varēs iesniegt pati persona, tās bērni, īstie brāļi un īstās māšas, vecāki, laulātais vai prokurors.⁴⁷

„Pēc 13.februāra līdz ar minēto likuma grozījumu stāšanos spēkā ir iespējams nodibināt pagaidu aizgādību personai, kura savas gara slimības vai plānprātības dēļ nespēj saprast savu rīcību un to vadīt. Par rīcībspējas ierobežošanu varēs lemt tad, kad stāsies spēkā minēto likumu grozījumu kopums.”⁴⁸ Attiecībā uz grozījumiem Civillikumā vēl jālemj Saeimai. Tomēr jāņem vērā, ka tiesiskais regulējums neaptver tikai Civillikumu⁴⁹. Lai varētu ieviest ierobežotas rīcībspējas institūtu un ar to aizstāt rīcībspējas atņemšanu, ir jāveic ievērojamas reformas Civilprocesa likumā⁵⁰ un jāgroza arī Bāriņtiesas likums⁵¹ – sākot ar terminoloģijas nomaiņu, aizgādņa tiesību un pienākumu izmaiņām, un jaunā institūta tiesisko noregulējumu.

⁴⁶ Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību": LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

⁴⁷ Latvijas Republikas Saeima. Saeima, pieņemot likuma grozījumus, nosaka pagaidu regulējumu rīcībspējas jautājumā. 2012.gada 2.februāris. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/19329-saeima-pienemot-likuma-grozijumus-nosaka-pagaidu-regulejumu-ricisbspejas-jautajuma> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

⁴⁸ Luksa M. Pagaidu tiesiskais regulējums saistībā ar rīcībspēju. 2012.gada 24.februāris. Pieejams: <http://portalslv.lv/?menu=doc&id=244521> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

⁴⁹ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

⁵⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁵¹ Bāriņtiesas likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

Apkopojot un izdarot secinājumus, par nodaļā aplūkoto aizgādības institūtu var nonākt pie vairākām atziņām. Likumā jēdziens nav skaidri un nepārprotami nodefinēts, bet tā būtība top skaidra, sistēmiski tulkojot un savienojot vairākus pantus. Tā rezultātā, Autore piedāvā šādu aizgādības definīciju: „Aizgādība ir papildus aizsardzība un gādība no trešajām personām, ietverot tiesiski saistošu rīcību, mantiskas un nemantiskas rūpes, par pilngadīgām personām, kuras, vairs nav spējīgas sevi pilnvērtīgi patstāvīgi pārstāvēt, garīga rakstura traucējumu dēļ”.

Vēl kā būtisku, Autore saskata neskaidru un nekonsekventu terminu lietojumu attiecībā uz „gara slimību” un „plānprātību”. Lai praksē nerastos pārpratumi un neskaidrība uz cik plašu personu loku katra konkrētā norma attiecas – teorijā vajadzētu pieturēties pie konsekventas terminu lietošanas. Analizējot pēc būtības, visveiksmīgākais veids būtu apvienot abus šos terminus vienā. Ņemot vērā, ka plānprātība aptver tikai mazu daļu no visām iespējamām psihiskajām saslimšanām un tas ir salīdzinoši šaurāks jēdziens, likumdevējs to varētu aizstāt ar „garīga rakstura traucējumi” (aizstājot abus jēdzienus gan „gara slimība”, gan „plānprātība” ar šo vienu).

Vērtējot aizgādību satura ziņā – tā ir būtiski mainīta. Aizgādības esamība nav vienlīdzīga ar rīcībspējas neesamību, turpmāk tā attieksies tikai uz rīcībspējas ierobežojumiem. Attiecībā uz tiesību saturu, aizgādības nodibināšanu var pielīdzināt līguma slēgšanai, kā rezultātā pusēm rodas savstarpējas saistības. Persona, pār kuru nodibināta aizgādība, bauda papildus aizsardzību, saņem palīdzību, bet atsakās (labprātīgi vai nelabprāt) no daļējas savu tiesību īstenošanas: faktiski nezaudē tiesības, bet - iespēju tās realizēt personiski un patstāvīgi. To, cik apjomīga ir šī daļa, nosaka tiesa. Tas ir, pie apstākļiem, ja ir spēkā esošs tiesiskais noregulējums, kas palīdz šim institūtam darboties. Ņemot vērā konkrēto no CL⁵² izslēgto normu būtību, var secināt, ka šo normu neesamība praktiski padara neiespējamu aizgādības nodibināšanu pār garā slimajiem vai rīcībspējas atgūšanu - izveseļošanās gadījumā. Autore uzskata, ka tieši to personu tiesības, kas pretendē uz izveseļošanos, šādā situācijā tiek aizskartas visvairāk. Lai noskaidrotu, kāds regulējums būtu vispieņemamākais un atbilstošākais, turpmākajās nodaļās Autore sīkāk pievērsīsies aizgādības nodibināšanas procesam, sekām un iespējām, kā situācija būtu risinām.

---

⁵² Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 9.aprīlī]

2. AIZGĀDNĪBAS NODIBINĀŠANA

Nodaļā par aizgādnības nodibināšanu vairāk raksturotas problēmas, kas skar tiesas procesu, tā dalībniekus un iznākumu. Tā kā Civillikums⁵³ nodala divu veidu aizgādnības grupas - vienā kategorijā apvienojot personas ar izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, alkohola un narkotisko atkarību problēmām, bet otrā kategorijā - personas ar gara slimībām vai plānprātību (garīga rakstura traucējumiem), tad, raksturojot aizgādnības nodibināšanas procesa problēmas, šīs grupas izdalāmas atsevišķi. Galvenā uzmanība pievēršama tādiem problēmjautājumiem, kas saistīta ar procesa dalībniekiem, kā arī kritērijiem attiecīgo grupu nošķiršanai un tiesiskajam pamatam aizgādnības nodibināšanas procesa uzsākšanai, mēģinot rast atbildes uz jautājumiem: kas var iesniegt prasību; kādi ir vai varētu būt kritēriji rīcībspējas un rīcībnespējas noteikšanai un, kādi priekšnoteikumi attiecināmi uz pārmērīgu izšķērdību vai alkohola atkarību.

2.1. Atzīšana par rīcībnespējīgu plānprātības vai gara slimības dēļ

Tiesas process.

Latvijā personai tiesiskā rīcībspēja iestājas līdz ar pilngadības sasniegšanu (t.i. no 18 gadu vecuma), un lemt par to, ka šī spēja personai nepiemīt, ir tikai tiesas kompetencē.⁵⁴ Lai nodibinātu aizgādnību pār garā slimo cilvēku, jāgriežas tiesā pēc šīs personas dzīvesvietas vai pēc ārstniecības iestādes atrašanās vietas⁵⁵ ar rakstveida pieteikumu par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu un aizgādnības nodibināšanu. Pieteikuma (par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu un aizgādnības nodibināšanu) iesniedzējs ir atbrīvots no tiesas izdevumiem par pieteikuma iesniegšanu, tos sedz no valsts līdzekļiem.⁵⁶ Vēršoties tiesā jāievēro vispārējās CPL⁵⁷ prasības (rekvizīti), lai tiesa pieņemtu un izskatītu pieteikumu⁵⁸ kā arī pie sevišķās kārtības tiesāšanās norādītās papildprasības.⁵⁹

„Pieteikumā norāda:

1) tās tiesas nosaukumu, kurai pieteikums iesniegts;

⁵³ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁵⁴ Turpat.

⁵⁵ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁵⁶ Turpat.

⁵⁷ Turpat.

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Turpat.

- 2) pieteicēja un ieinteresētās personas vārdu, uzvārdu, personas kodu un dzīvesvietu;
- 3) pieteikuma priekšmetu un pamatojumu;
- 4) apstākļus, uz kuriem pieteikums pamatots, un pierādījumus, kas tos apstiprina;
- 5) likumu, uz kuru pieteikums pamatots;
- 6) pieteicēja lūgumu;
- 7) pievienoto dokumentu sarakstu;
- 8) pieteikuma sastādīšanas laiku.⁶⁰

Ja kādas no norādītajām prasībām iztrūkst – tiesai jāatstāj pieteikums bez virzības⁶¹. Tiesas nosaukums, pieteicēja un ieinteresētās personas vārds, pieteikuma sastādīšanas laiks – tie ir vairāk formāli kritēriji, kas īpašas diskusijas vai problēmas nerada. Saturiski daudz nozīmīgāk ir pamatot pieteikuma priekšmetu, norādot apstākļus un pierādījumus, kas tos apstiprina, kā arī atsaukties uz konkrētu likumu.

Viens no problēmjaudājumiem saistās, pirmkārt, ar to, kam ir tiesības iesniegt šādu pieteikumu – jeb pieteikumu iesniedzēju loks. Līdz regulējuma maiņai, pieteikumu varēja iesniegt: 1) garā slimās personas ģimenes loceklis; 2) sveša persona, kas pierādījusi savu interesi lietā; 3) prokuratūra.⁶² No vienas puses, Autore uzskata, ka šis noteiktais personu loks ir pārāk plašs, jo nesamērīgā apjomā aizskar personas cilvēktiesības un brīvības, ja jebkura persona, var vērsties tiesā ar šādu pieteikumu. Vajadzētu izvērtēt interešu būtiskumu un samērojamību ar lūgumu ierobežot personas rīcībspēju. No otras puses, tas, ka jebkurai personai ir tiesības vērsties tiesā ar šādu pieteikumu, nenozīmē, ka tiesa automātiski apstiprina katru šādu lūgumu un rīcībspēja tiek ierobežota. Protams, ka tiesa izvērtē visus faktus un apstākļus, un iesniegtos pierādījumus, rezultātā taisot pamatotu spriedumu. Bet, iespējams, tas nav pats efektīvākais veids, kā izmantot tiesas resursus. Veiksmīgāks regulējums būtu šo personu lokā saglabāt tikai ģimenes locekļus un prokuroru; citas personas, kam ir kāda interese, lai pār personu ar garīga rakstura traucējumiem nodibina aizgādību, varētu vērsties prokuratūrā, pārliecinot, ka tas ir nepieciešams un pamatojot kāpēc, un attiecīgi prokuratūras iestāde izvērtēs juridiskā pamatojuma pietiekamību un izlems vai ir jāvērsas tiesā. Pieņemot pagaidu regulējumu, likumdevējs ir risinājis šo problēmjaudājumu, nosakot konkrētas personas, kas ar šādu pieteikumu varēs vērsties tiesā. Un tās ir: „1) pati persona, 2) tās bērns, 3) īstais brālis, īstā māsa, 4) vecāki, 5) laulātais vai

⁶⁰ Civilprocesa likums. LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁶¹ Turpat.

⁶² Civillikums. LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

6)prokurors”⁶³. Vērtējot šīs izmaiņas, Autore par pozitīvu uzskata šādu tiesību piešķiršanu arī pašai personai, dodot tai iespēju vērsties tiesā un saņemt aizgādņa palīdzību ja tas nepieciešams savu tiesību īstenošanai. Bet to, ka „ģimenes loceklis” aizstāts ar konkrēti nosauktām personām – „bērni, vecāki, īstie brāļi, māsas un laulātais”, pēc Autores domām nepamatoti sašaurina šo personu loku. Jo, piemēram, mazbērnām, kurš dzīvo kopā un kura aprūpē ir vecmāmiņa, kurai būtu nepieciešama aizgādība, būtu tikpat lielas tiesības vērsties tiesā ar pieteikumu, kā tad, ja tāda pati situācija attiektos uz bērnu (nevis mazbērnu); kā arī, īstie brāļi un māsas tiek nostādīti labvēlīgākā situācijā, radot nevienlīdzīgu attieksmi pret pusbrāļiem un pusmāsām, kas ir tādi paši ģimenes locekļi. Un, nosakot laulību kā priekšnoteikumu, šādu tiesību iegūšanai, tiek ignorētas to personu partnerattiecības, kuri nav reģistrētā laulībā. (Atsevišķos gadījumos nemaz nevar būt reģistrētā laulībā – kā, piemēram, homoseksuālās attiecībās.)

Otrkārt, attiecībā uz pieteikuma saturu, pieteikuma iesniedzējam uzlikts par pienākumu pierādīt personas garīgo spēju trūkumu nevis tikai iesniegt faktus par personas garīga rakstura traucējumu esamību. Būtu jāizvērtē vai šāda prasība ir pamatota. No vienas puses, šāds princips aizsargā, lai nenotiktu nepamatota vērsšanās pret personu, bez jebkādiem pierādījumiem. Tai pašā laikā, "personas gara spēku pārbaudīšana var kaitēt gan pašam pārbaudāmajam, gan viņa mantiskām interesēm".⁶⁴ Turklāt, izvērtējot no pieteicēja perspektīvas – tas ir papildus pienākums, kuram faktiski nav izšķirošas nozīmes tieši šajā procesa stadijā - pie pieteikuma iesniegšanas. Šādu apgalvojumu Autore pamato ar to, kā praksē noris process. Pirms uzsāk lietu par aizgādības noteikšanu, parasti tiek nozīmēta sagatavošanās sēde, kurā lemj par iespējamo ekspertīzes nozīmēšanu (visbiežāk tās tiek arī nozīmētas). Ekspertam uzdodamie jautājumi ir: 1) vai persona slimo ar gara slimību vai plānprātību? 2) Vai tai trūkst visu vai lielākās daļas garīgo spēju? 3) Vai tā ir spējīga saprast un vadīt savas darbības? Līdz ar to, eksperts, atbildot uz šiem jautājumiem, pamato ar faktiskiem apstākļiem un pierādījumiem vai persona ir spējīga saprast savu rīcību. Ar šo eksperta atzinumu un kādiem citiem papildus pierādījumiem, tiesas sēdē tiek pierādīts, ka personas rīcībspēja būtu ierobežojama un kādā apjomā, pat, ja sākotnējā iesniedzēja pieteikumā tas nebija pierādīts. Tāpēc nebūtu efektīvi, ka pierādījumu iegūšanas procesā pārklājās tādas procedūras kā ekspertīzes – viena pirms iesniedz pieteikumu, otra, kad tiesa nozīmē obligāto ekspertīzi. Turklāt, pieteicējam nav iespējas prasīt, lai personai veic ekspertīzi,

⁶³ Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību": LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 14.maijā]

⁶⁴ Saulīte R. Civilprocesa likuma komentāri. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001, 255.lpp.

piespiedu kārtā pirms šāda tiesas lēmuma. Tādēļ Autore secina, ka, ja ir kādi citi pierādījumi, izņemot eksperta atzinumu, uz kura pamata var pierādīt, vai persona spēj saprast savas darbības nozīmi, tad tie būtu jāpievieno iesniegumam, bet ekspertīzes veikšanas – atstāt uz laiku, līdz ir tiesas lēmums par to, ka tāda nepieciešama.

Trešā aktuālā problēma attiecībā uz pieteikuma iesniegšanu un procesa uzsākšanu ir likumā noteiktais pamats. Pēc procesuālā regulējuma⁶⁵ ir jābūt skaidri noteiktām materiālajām normām, uz kurām pieteicējam atsaukties, lai tiesa pieņemtu viņa pieteikumu. Pamats personas atzīšanai par rīcībnespējīgu noteikts Civillikuma 357. un 358. pantā⁶⁶, kas pašlaik vairs nav spēkā, jo ar Satversmes tiesas 2010.gada 27.decembra spriedumu normas atzītas par neatbilstošām Satversmes 96.pantam⁶⁷ un spēkā neesošām no 2012.gada 1.janvāra.⁶⁸ Tas nozīmē, ka nav pamata, uz kā nodibināt aizgādību, pat ja persona ir gara slima vai plānprātīga (ar garīga rakstura traucējumiem). Izveidojās neiespējama situācija, ka procesuālās normas prasa atsaukties uz materiālo regulējumu, kura faktiski nav. Likuma grozījumi joprojām nav pieņemti un vienīgais, kas šobrīd kaut ko nosaka, ir pagaidregulējums, kas pieļauj pagaidu aizgādības nodibināšanu.⁶⁹

Lietas, par personu atzīšanu par rīcībnespējīgām un aizgādības nodibināšanu, tiesas izskata sevišķā tiesāšanas kārtībā.⁷⁰ Sevišķās tiesāšanas kārtības mērķis ir noskaidrot un konstatēt tādu apstākļu pastāvēšanu, ar kuriem likums saista pilsoņu vai organizāciju tiesību vai pienākumu rašanos, grozīšanos vai izbeigšanos.⁷¹ Sevišķā tiesāšanās kārtība no vispārējās atšķiras ar to, ka izskatāmajā lietā nav strīda par tiesībām⁷² līdz ar to sacīkstes princips neizpaužas tik spilgti, jo nav tradicionālās puses – prasītājs un atbildētājs. Tomēr „no Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta 1.daļas izriet arī pušu līdztiesības princips - ikvienam, kas ir puse procesā (lietas dalībnieks), jābūt samērīgai iespējai prezentēt savu lietu

---

⁶⁵ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁶⁶ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁶⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43. (Pieejams arī: <http://www.likumi.lv>) [aplūkots 2012.gada 23.martā]

⁶⁸ Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

⁶⁹ Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību": LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 14.maijā]

⁷⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁷¹ Rozenbergs J., Briģis J. Padomju civilprocesaālās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1978, 196.lpp.

⁷² Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

tiesai tādos apstākļos, kas nenostāda to būtiski neizdevīgākā situācijā, salīdzinot ar otru pusi”⁷³. No tiesu prakses izriet, ka „jābūt taisnīgam līdzsvaram starp pusēm”⁷⁴. Eiropas Cilvēktiesību tiesa nosaka: „tiesības uz taisnīgu tiesu ietver iespēju abām pusēm iepazīties un izteikties par visiem pierādījumiem”⁷⁵. Autore secina, ka process sevišķajā tiesāšanas kārtībā īsti neatbilst pušu līdztiesības principam, jo viena puse savā ziņā tiek nostādīta neizdevīgākā situācijā, salīdzinot ar otru (īpaši gadījumos, kad persona, par kuras rīcībspēju tiek lemts, netiek pieaicināta, aizbildinoties ar viņas veselības stāvokli).

Vēl viens problēmjautājums tiesas procesā saistās ar pierādīšanas pienākumu. Vai eksperta atzinums ir obligāts, vai prevalējošs pār citiem pierādījuma veidiem, vai arī par pierādījumiem var izmantot jebkurus CPL⁷⁶ minētos pierādīšanas līdzekļus? Garīga rakstura traucējumu konstatēšana ir tikai puse no pierādāmā priekšmeta, vēl ir jāpierāda to ietekme uz konkrēto personu, kādas sekas tas izraisa un kādas tā rezultātā ir personas spējas apzināties savu rīcību vai to vadīt un cik lielā apmērā. Ja eksperts novērtē tikai personas veselības stāvokli, atzinumu dodot par to vai ir vai nav kāda gara slimība (garīga rakstura traucējumi), to nevar uzskatīt par pietiekamu pierādījumu personas rīcībspējas ierobežošanai. Autore neuzskata, ka šis pierādījums atzīstams par prevalējošu pār citiem – uz to norāda arī CPL 97.panta otrā daļa⁷⁷, ka „nekādiem pierādījumiem nav iepriekš noteikta spēka, kas saistītu tiesu”. Tiesai būtu jāvērtē, jāuzņemas vairāk iniciatīva, jāievāc plašāka informācija par personu un jāvērtē pierādījumu kopums, tas ir, bāriņtiesas un sociālo dienestu sniegtā informācija, personu, kas bijušas regulārā saskarsmē liecības u.c. Bet par to, ka eksperta atzinums ir obligāts šādās tiesvedībās, Autore varētu piekrist šim viedoklim, jo tiesa un tiesneši nav kompetenti pildīt ārsta funkcijas un noteikt diagnozi ir vai nav personai kādi garīga rakstura traucējumi. Tāpēc, kamēr vien kā obligāts priekšnoteikums būs nepieciešams šis medicīniskais kritērijs, būs nepieciešams kompetentas personas atzinums attiecībā uz veselības stāvokli.

---

⁷³ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf [aplūkots 2012.gada 26.aprīlī]

⁷⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 7/1996/626/809 De Haes and Gijssels v. Belgium. Pieejams: http://www.hrcr.org/safrica/expression/dehaes_belgium.html [aplūkots 2012.gada 26.aprīlī]

⁷⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 12952/87 Ruiz-Mateos v. Spain. Pieejams: <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035df05/ce20411bf9a82975c1256640004c2108?OpenDocument> [aplūkots 2012.gada 26.aprīlī]

⁷⁶ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁷⁷ Turpat.

Procesa dalībnieki

Var izdalīt šādus lietas dalībniekus – pieteicējs un viņa pārstāvis, ieinteresētā persona un tās pārstāvis, bāriņtiesas pārstāvis un prokurors.⁷⁸; pati persona, kuras rīcības spēju izskata, tiek aicināta uz tiesas sēdi, ja to atļauj šīs personas veselības stāvoklis.⁷⁹ Personas, kuras rīcībaspēja tiek izskatīta, statuss lietā tiek nepareizi izprasts. Tas noved pie gadījumiem, kad šī persona nav informēta par uzsākto procesu un pieņemtajiem nolēmumiem. „Šī persona, procesā ir lietas dalībnieks - ieinteresētā persona, jo tās tiesības vistiešākā veidā var tikt aizskartas ar tiesas spriedumu, tātad viņai, ir visas CPL 74.pantā noteiktās tiesības:

- 1) iepazīties ar lietas materiāliem, izdarīt no tiem izrakstus un izgatavot kopijas;
- 2) piedalīties tiesas sēdē;
- 3) pieteikt noraidījumus;
- 4) iesniegt pierādījumus;
- 5) piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā;
- 6) pieteikt lūgumus;
- 7) dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus;
- 8) izteikt savus argumentus un apsvērumus;
- 9) celt iebildumus pret citu lietas dalībnieku lūgumiem, argumentiem un apsvērumiem;
- 10) pārsūdzēt tiesas spriedumus un lēmumus;

11)saņemt spriedumu, lēmumu un citu lietā esošo dokumentu norakstus, kā arī izmantot citas procesuālās tiesības, kuras tām piešķirtas ar šo likumu⁸⁰.

CPL 266.panta otrā daļa⁸¹ nosaka, ka "personu, par kuras rīcības nespēju izskata lietu, aicina uz tiesas sēdi, ja to atļauj šīs personas veselības stāvoklis". Likums paredz izņēmumu no vispārējām tiesībām, kas garantētas lietas dalībniekiem - personu var arī neaicināt uz tiesas sēdi. Tomēr Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas⁸² 13. princips nosaka tiesības tikt uzklusītam personiski: "Attiecīgajai personai ir jābūt tiesībām tikt uzklusītai personiski jebkurā tiesvedībā, kas var ietekmēt viņa vai viņas rīcībaspēju." Personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tiek

---

⁷⁸ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Līce G. Personas rīcībnespējas atzīšana: cilvēktiesību aspekti. Jurista Vārds, 23.05.2006.gada 23.maijs Nr.20 (423) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=135511> [aplūkots 2012.gada 20.aprīlī]

⁸¹ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 6.maijā]

⁸² Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R(99)4

Pieejams:http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec%2899%294E.pdf [aplūkots 2012.gada 11.aprīlī]

ierobežotas, ja likumā nav sīkāk atrunāti kritēriji veselības stāvoklim, kurš atļauj vai neatļauj personai piedalīties tiesas sēdē.⁸³ Tiesa ir apstiprinājusi, ka garīgi slimai personai ir jādod iespēja tikt uzklausītai vai nu personiski, vai, ja vajadzīgs, izmantojot jebkāda veida pārstāvniecību.⁸⁴ Autore piekrīt šādam viedoklim un uzskata, ka personas viedokli (ja viņa, protams, vēlas to paust) ir būtiski noskaidrot, jebkurā situācijā un jebkādiem līdzekļiem – bez izņēmumiem. Autore arī secina, ka faktiski 266.pants⁸⁵ neparedz iespēju, ka nav jānoskaidro personas viedoklis. Tulkojot normu gramatiski, tā nosaka, ka personu, veselības stāvokļa dēļ, var neaicināt uz tiesu, bet viedokli ir iespējams noskaidrot arī citos apstākļos, nevis tikai tiesā. Kā alternatīva būtu pilnvaroto personu starpniecība, ja persona ir spējīga noformulēt savu viedokli un sastādīt pilnvaru. Vai arī smagākos gadījumos, kad persona garīga rakstura traucējumu dēļ atrodas ārstniecības iestādē, būtu jārīko izbaukumsēdes, kur persona var piedalīties un īstenot savas tiesības. (Šādi tiesnesis pats varētu pārliecināties par personas stāvokli un izpildītos „civilietas izskatīšanas tiešuma princips”⁸⁶.) Vai arī veikt personas viedokļa fiksēšanu - ieprotokolētu liecību veidā – ko vēlāk izmantot tiesas sēdē. Šādas sistēmas izveide novērstu gadījumus, kad persona nav informēta par attiecīgo procesu.

Tiesas sprieduma pamatojums.

Lai novērtētu, vai personai nepieciešama aizgādība, jāizvērtē gan medicīniskie, gan juridiskie kritēriji. „Pie medicīniskajiem kritērijiem pieder gara slimība vai plānprātība (garīga rakstura traucējumi – Autores piebilde), bet pie juridiskajiem - personas nespēja vadīt savu darbību vai saprast tās nozīmi”⁸⁷. Pie kritērijiem, lai personu atzītu par rīcībnespējīgu, jākonstatē ne tikai garīga rakstura traucējumi, bet arī fakts, ka persona reāli dzīvē nespēj veikt pašaprūpi, saprast lietas un rīkoties ar savu mantu.⁸⁸ „Diagnosticētā slimība pati par sevi nekādā gadījumā nevar būt par pamatu personas atzīšanai par rīcībnespējīgu.”⁸⁹ Ja tiesa uz tiesu ekspertīzes atzinuma (par ekspertīzes noteikšanu lemj tiesa⁹⁰) un citu pierādījumu pamata konstatē, ka

⁸³ Voitešonoka V. Nepilnības rīcībnespējīgo personu tiesiskajā aizsardzībā. Jurista Vārds, 2011.gada 17.maijs Nr.20 (667) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=230085> [aplūkots 2012.gada 21.aprīlī]

⁸⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 44008/05 Shtukurov v. Russia Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,ECHR,,RUS,,4bc6e3712,0.html> [aplūkots 2012.gada 21.aprīlī]

⁸⁵ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 6.maijā]

⁸⁶ Turpat.

⁸⁷ Voitešonoka V. Nepilnības rīcībnespējīgo personu tiesiskajā aizsardzībā. Jurista Vārds, 2011.gada 17.maijs Nr.20 (667) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=230085> [aplūkots 2012.gada 21.aprīlī]

⁸⁸ Jelgavas tiesas 2008. gada 22. septembra spriedums lietā Nr. C15164207

⁸⁹ Bārtulis J. Lai rīcībnespēja nelīdzinātos sodam.. Latvijas Vēstnesis, 2009.gada 21.septembris. Pieejams: <http://www.lv.lv/?menu=doc&id=197946> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁹⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

„personai gara slimības vai plānprātības dēļ trūkst visu vai lielākās daļas garīgo spēju un šī persona nespēj savu darbību vadīt vai saprast tās nozīmi, tā taista spriedumu par šīs personas atzīšanu par rīcībnespējīgu un aizgādības nodibināšanu”⁹¹. Jāizpildās vienlaicīgi trīs kritērijiem: 1) gara slimība vai plānprātība; 2) trūkst visu vai lielākās daļas garīgo spēju; 3) nespēja savu darbību vadīt vai saprast. Garīga rakstura traucējumu esamība, pat ja tie ir nopietni, nevar būt vienīgais iemesls, lai pamatotu rīcībnespējas ierobežošanu. Tomēr likuma nepilnība ir tāda, ka tajā nav izskaidrots, kādu “rīcību” iesniedzējam ir jāsaprot vai jākontrolē vai arī cik sarežģītai ir jābūt šai rīcībai.⁹² Nevienam no pierādījumiem nav iepriekš noteikts augstāks juridiskais spēks⁹³, tā kā eksperta atzinums nav prevalējošais vai vienīgais iespējamais pierādīšanas līdzeklis, kas tiesai būtu jāņem vērā. Personas garīgās spējas var pierādīt ar citiem dokumentiem (veselības un ekspertīzes ārstu valsts komisijas izziņa par invaliditāti, izziņa no ģimenes ārsta par slimības diagnozi u.t.t.). Savukārt, ja dokumentāli pierādīt nav iespējams, var lūgt tiesu nozīmēt tiesu psihiatriskās un, ja nepieciešams, tiesu psiholoģiskās ekspertīzes noteikšanu. Ja persona, par kuru ierosināta lieta, izvairās no ekspertīzes, tiesa, piedaloties prokuroram un ekspertam, var pieņemt lēmumu par šīs personas nosūtīšanu uz tiesu ekspertīzi piespiedu kārtā. Nosakot tiesu ekspertīzi, tiesa var pieņemt lēmumu par pagaidu aizgādības nodibināšanu personai un tās mantai, lēmums nosūtāms bāriņtiesai izpildīšanai.⁹⁴

Joprojām pastāv nepieciešamība nodalīt konkrētus kritērijus rīcībnespējas nošķiršanai. Salīdzinājumam Autore apskatīja Krimināltiesību vainas institūtu attiecībā uz pieskaitāmību, daļēju pieskaitāmību un nepieskaitāmību. Lai sauktu personu pie kriminālatbildības, svarīgi konstatēt tās vainas formu – nodoms vai neuzmanība - kas izpaužas psihiskajā attieksmē. Eksperts vērtē personas apziņas un darbības vienotību, raksturojot spēju, pirmkārt – adekvāti uztvert apkārtējo īstenību un sevi, otrkārt – apzināti un pilnā mērā regulēt savu darbību.⁹⁵ Krimināllikums personas psihiskajam stāvoklim piešķir lielu nozīmi, iedalot to trīs kategorijās:

---

⁹¹ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 44008/05 Shtukatur v. Russia Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,ECHR,,RUS,,4bc6e3712,0.html> [aplūkots 2012.gada 21.aprīlī]

⁹³ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁹⁴ [b.a.] Aizgādība pār garā slimiem cilvēkiem. 2010.gada 14.oktobris. Pieejams: http://www.kc-pasparne.lv/lv/jautajumi_juristam/129_aizgadniba/ [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁹⁵ Veselības ministrija. Nacionālais veselības dienests. Tiesu psiholoģiskā ekspertīze. Pieejams: <http://www.vmnvd.gov.lv/lv/datu-bazes/arstnieciba-izmantojamo-medicinisko-tehnologiju-datu-baze/13-psihiatrijas-un-psihoterapijas-mediciniskie-pakalpojumi/297-pielikumi-izverstie-mediciniskas-tehnologijas-metodes-apraksti-un-citi-materiali/tiesu-psihologiska-ekspertize> [aplūkots 2012.gada 6.maijā]

„1)pieskaitāmība; 2)ierobežota pieskaitāmība un 3)nepieskaitāmība”⁹⁶. Ar pieskaitāmību apzīmē cilvēka spēju: a) apzināties izdarāmo, vērtējot tā tiesisko nozīmi un b) vadīt savu rīcību atbilstoši abstraktām normām.⁹⁷ „Ja persona, noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ, nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt, tas ir, atradusies ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī (tai atkarībā no nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tiesa var mīkstināt piespriežamo sodu vai šo personu atbrīvot no soda).”⁹⁸ „Pie kriminālatbildības nav saucama persona, kura nodarījuma izdarīšanas laikā atradusies nepieskaitāmības stāvoklī, tas ir, psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ (medicīniskais kritērijs) viņa nav varējusi saprast savu darbību vai to vadīt (psiholoģiskais kritērijs)”.⁹⁹ Tātad pieskaitāmības psiholoģiskais kritērijs veidojas no personas psihiskās darbības divām pusēm: saprast savu darbību (intelektuālā puse) un vadīt savu darbību (gribas puse). Tas nozīmē: „ja persona savā psihiskajā darbībā nespēj saprast savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu vai savu darbību vadīt, viņas psihiskais stāvoklis nav vainojams”.¹⁰⁰ „Nav pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, ja to izdarījusi persona, kura noziedzīgo nodarījumu izdarīdama aiz slimīga gara darbības traucējuma vai nesamaņas stāvoklī būdama, vai aiz gara neattīstības, kas cēlusies no miesīga trūkuma vai slimības, nav varējusi saprast sava nodarījuma raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību.”¹⁰¹ Jāņem vērā, ka cilvēka kā fiziskas būtnes darbība vai bezdarbība nav iedomājama, tā nepastāv bez saiknes ar viņa psihisko darbību, apziņu un gribu.¹⁰² Lai gan aizgādnības nodibināšana nav saistīta ar noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu un aizgādnība nav vainīgās personas sodīšana, tomēr šie krimināltiesībās noteiktie pieskaitāmības kritēriji ir salīdzināmi ar rīcībspējas institūtu civiltiesībās. Ņemot vērā pieskaitāmības un nepieskaitāmības būtiskumu pie vainas un soda noteikšanas šis institūts ir daudz vairāk pētīts, nekā rīcībspējas institūts civiltiesībās. Ir skaidrāk nedefinēti kritēriji stāvokļu nodalīšanai, kā arī ieviests robežstāvoklis – ierobežota pieskaitāmība (kas ir pieskaitāmības veids). Autore uzskata šos

---

⁹⁶Prozumenta A. Vainīgā personības izvērtēšana, nosakot sodu. Jurista Vārds, 2009. gada 4. augusts, Nr.31 (574) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=195519> [aplūkots: 2012.gada 10.aprīlī]

⁹⁷ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Rīga, [b.i.] 1934, 66. lpp.

⁹⁸ Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

⁹⁹ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. gada 5. maijs, Nr.18 (571) Pieejams <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=191257> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Mincs P. un Lauva J.Sodu likums ar komentāriem. Rīga: Valsts tipogrāfijas izdevums, 1936, 21. lpp.

¹⁰² Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. gada 5. maijs, Nr.18 (571) Pieejams <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=191257> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

raksturlielumus par salīdzināmiem, jo tie attiecas uz personas psihisko stāvokli un skar garīgo veselību, kā rezultātā tiek ietekmētas personas darbības un uzvedība. Tātad balstoties uz Krimināltiesību regulējumu, Civiltiesībās varētu izdalīt trīs kategorijas: 1.Rīcībspēja; 2.Rīcībnespēja; 3.Ierobežota rīcībspēja. Samērā vienkāršs iedalījums, taču grūtākais ir norobežot tās vienu no otras, tāpēc svarīgi noteikt konkrētus kritērijus, pēc kā veikt personu klasifikāciju, iedalot vienā vai citā grupā. Analizējot Krimināltiesisko praksi un doktrīnas, var nonākt pie sekojošām atziņām: 1)ir jānodala medicīniskais un psiholoģiskais kritērijs; 2)psiholoģiskais kritērijs jāizdala sīkāk kā intelektuālais un gribas moments. Attiecinot to uz rīcībspējas institūtu, rezultāts ir sekojošs:

1.grupa. Rīcībspējīgas personas ir personas, kam nav garīga rakstura traucējumu (medicīniskais kritērijs) vai arī šie traucējumi neietekmē spēju saprast savas darbības, izvērtējot to tiesisko nozīmi (intelektuālais moments) un atbilstoši to vadīt (gribas moments). Rīcībspējīgas personas ir personas, kam piemīt neierobežota rīcības spēja - tas ir spēja, patstāvīgi rīkojoties, iegūt un izmantot tiesības un uzņemties pienākumus.¹⁰³

2.grupa. Ierobežotas rīcībspējas personas - garīga rakstura traucējumu dēļ nav spējīga visā pilnībā saprast (intelektuālais moments) savu darbību vai to vadīt (gribas moments). Ierobežota rīcībspēja varētu tik apzīmēta kā rīcībspējas paveids, jo ierobežotas rīcībspējas personas faktiski ir rīcības spējīgas tajā apjomā, ko tiesa nav ierobežojusi.

3.grupa. Rīcībnespējīgas personas - garīga rakstura traucējumu dēļ (medicīniskais kritērijs) vispār nespēj saprast (intelektuālais moments) savu darbību vai to vadīt (gribas moments). Šīs trešās grupas izdalīšana ir visstrīdīgākais jautājums. Saistībā ar starptautiskajiem dokumentiem, ir jāatsakās no regulējuma, kas paredz pilnīgas rīcībspējas atņemšanas personai. Tiesa ir tā, kas izvērtē kādā apjomā rīcībspēja ierobežojama un tai jānorāda kādās jomās un kompetencēs rīcībspēja ierobežojama, un ja tiek konstatēts, ka personas garīgie traucējumi ir tik nopietni, ka tā nav spējīga saprast un kontrolēt savu rīcību nevienā dzīves jomā, teorētiski, šādas personas būtu pieskaitāmas šajā grupā. (Šāda prakse tiek atzīta Vācijā, kur saglabāts arī rīcībnespējas institūts.¹⁰⁴) Tomēr Latvijā plānotajā tiesiskajā regulējumā paredzēts, ka „persona nav ierobežojama personiskās tiesībās”, tātad, lai cik lielā apjomā tiesa ierobežotu rīcības spējas,

---

¹⁰³ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012.gada 15.maijā]

¹⁰⁴ German Civil Code BGB. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf [aplūkots 2012.gada 13.maijā]

personisko tiesību daļa joprojām saglabāsies. Bet, ja „persona vispār nespēj komunicēt un komunicēšana nav pat iespējama ar speciāliem līdzekļiem vai metodēm, kad tā nespēj paust gribu un slimība ir tik smaga, ka arī pēc zāļu lietošanas neuzlabojas tās stāvoklis”¹⁰⁵, Autore šaubās, vai šādā stāvoklī tiesām ir iespējams pašam patstāvīgi realizēt personiskās tiesības.

Medicīniskajam un psiholoģiskajam kritērijam būtu jāizpildās vienlaicīgi, lai varētu lemt par aizgādības nodibināšanu, jo pār garīgi veselām personām (ja izpildās tikai psiholoģiskais kritērijs) aizgādību nenodibina, kā arī, ņemot vērā tiesu praksi, garīga rakstura traucējumu esamība (tikai medicīniskais kritērijs) nevar būt par vienīgo pamatu aizgādības nodibināšanai. Kā svarīgākā daļa, tomēr ir tieši psiholoģisko kritēriju apzināšana. Ja persona nespēj īsti saprast savas darbības vai arī tai trūkst gribas momenta, lai spētu vadīt konkrētās darbības atbilstoši savām interesēm, tas jau ir pietiekams pamats pārbaudīt vai nav kādi garīga rakstura traucējumi un uzstādāma medicīniskā diagnoze.

2.2. Aizgādības nodibināšana izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ

Tiesas process.

Process daudzējādā ziņā līdzīgs aizgādības nodibināšanai garīga rakstura traucējumu dēļ. Lai nodibinātu aizgādību pār personu, kura izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā, jāgriežas tiesā pēc šīs personas dzīvesvietas¹⁰⁶, ar rakstveida pieteikumu par aizgādības nodibināšanu. Šajā gadījumā pieteikums izpaužas kā lūgums no radniekiem vai piederīgajiem vai priekšlikums no prokurora puses tiesai nodibināt aizgādību.¹⁰⁷

Pieteikumā norāda pamatu un pierādījumus¹⁰⁸, kā arī pārējos sevišķās tiesāšanās kārtībā norādītās pieteikuma prasības.¹⁰⁹ Jo lietas par aizgādības nodibināšanu personām, to izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ, tiesa izskata sevišķā tiesāšanās kārtībā.¹¹⁰ Pieteikuma iesniedzējs ir atbrīvots no tiesas izdevumiem par

¹⁰⁵ Likumprojekts (anotācija). Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012. gada 15. maijā]

¹⁰⁶ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012. gada 26. martā]

¹⁰⁷ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012. gada 26. martā]

¹⁰⁸ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012. gada 26. martā]

¹⁰⁹ Turpat.

¹¹⁰ Turpat.

pieteikuma iesniegšanu, tos sedz no valsts līdzekļiem.¹¹¹ Tomēr novērojama zināma pretruna regulējumā par izdevumu segšanu, jo 276.pants nosaka: „(1) Ja pieteikums tiek apmierināts, tiesas izdevumi piespriežami no tās personas mantas, kurai nodibināta aizgādība; (2) Ja tiesa pieteikumu atzinusi par nepamatotu, tiesas izdevumi piespriežami no tās personas, pēc kuras pieteikuma lieta ierosināta, bet, ja lieta ierosināta pēc bāriņtiesas vai prokurora pieteikuma, — tie sedzami no valsts līdzekļiem.”¹¹² Tātad pieteikuma iesniedzējs nav vienmēr atbrīvots no tiesas izdevumu segšanas, bet tikai tad, ja tiesa pieteikumu atzinusi par pamatotu. Šis ir labs risinājums, kā izvairīties no pārlieku daudz nepamatotiem pieteikumiem. Tomēr CPL 43.pants¹¹³ (Izņēmumi no vispārīgiem noteikumiem par tiesas izdevumiem) pirmās daļas 7) punkts maldīgi liek domāt, ka pieteikuma iesniedzēji — par aizgādības nodibināšanu personai tās izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ -, atbrīvoti no tiesas izdevumiem vienmēr un visos gadījumos. Autore uzskata, ka šo punktu vajadzētu papildināt jaunā redakcijā: „pieteikuma iesniedzēji — par aizgādības nodibināšanu personai tās izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ, ja tiesa pieteikumu nav atzinusi par nepamatotu”. Pieteikuma noraksts nosūtāms personai, attiecībā uz kuru ierosināts nodibināt aizgādību, nosakot tai laiku, ne ilgāku par 30 dienām, paskaidrojuma iesniegšanai.¹¹⁴

Procesa dalībnieki

Procesā var izdalīt šādus lietas dalībniekus: „pieteicējs un viņa pārstāvis, ieinteresētā persona un tās pārstāvis, prokurors, valsts vai pašvaldības iestāde”¹¹⁵. Par pieteicēju, kas var iesniegt attiecīgo lūgumu vai priekšlikumu var būt personas, kuras minētas CL 365.pantā¹¹⁶ un tās ir: 1) radnieki; 2) piederīgie; 3) prokurors.

CL 206.pants¹¹⁷ nosaka, ka „par radniecību sauc divu vai vairāku personu starpā ar dzimšanu radušos attiecību”. Tomēr, kas ir uzskatāmi kā „piederīgie”- vai tas ir laulātais, vai personas, ar kurām ir svainības attiecības, vai vēl kādas citas personas - likums skaidri nenodefinē, cik plašs ir šo personu loks. Kā arī attiecībā uz radniekiem – nav noteikta radniecības tuvuma pakāpe, līdz ar

---

¹¹¹ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹¹² Turpat.

¹¹³ Turpat.

¹¹⁴ Turpat.

¹¹⁵ Turpat.

¹¹⁶ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹¹⁷ Turpat.

to šīs tiesības tiek piešķirtas jebkuram, kas var pierādīt radniecību, neņemot vērā konkrēto personu attiecības un citus radniekus.

Pēc nepieciešamā lūguma vai priekšlikuma saņemšanas tikai tiesas kompetencē ir, izvērtējot visus apstākļus, izlemt nodibināt vai nenodibināt aizgādību. „Nodibinot aizgādību, tiesa atņem iepriekšējā (365.) pantā minētajai personai pārvaldību un rīcību pār viņas mantu un uzdod attiecīgajai bāriņtiesai nodot šo pārvaldību vienam vai vairākiem aizgādņiem.”¹¹⁸ Tālākais process ir bāriņtiesas kompetencē, izraugoties aizgādni un veicot tā darbību uzraudzību. Bāriņtiesa aizgādņus pirmām kārtām izvēlas no Civillikuma 355. vai 661.pantā minētajām personām un pārliecinās, vai uzraudzītajai personai ir nepieciešamās spējas un īpašības.¹¹⁹ Tātad laulātais vai kāds no tuvākajiem radniekiem. Aplūkojot situāciju teorētiski, rodas jautājums, vai tā pati persona, kura iesniedz pieteikumu par aizgādības nodibināšanu, varētu tikt iecelta par attiecīgās personas aizgādni. No vienas puses, tas būtu loģiski, ja tieši šī persona, kas ir ģimenes loceklis un kuru pastāvošā situācija draud novest trūkumā, tiktu iecelta par aizgādni un varētu pārvaldīt attiecīgās personas mantu. Līdz ar to nevienai trešajai personai (kaut vai tas ir tuvs radnieks, bet, piemēram, ar atsevišķu saimniecību) nebūtu jāiejaucas iekšējās ģimenes lietās, pārņemot kādu mantisko lietu pārzināšanu. No otras puses, jāatceras, ka aizgādības nodibināšanas mērķis ir konkrētās personas un viņas ģimenes intereses. Ja tā pati persona, uz kuras pieteikuma pamata nodibina aizgādību, rezultātā kļūst par aizgādni, pastāv risks, ka viņa vēlas šo aizgādņa statusu tikai, lai izmantotu to savās savtīgās interesēs. Rodas savdabīgs interešu konflikts, atsevišķos gadījumos. Ņemot vērā Civilprocesa¹²⁰ uzbūvi, ka tiesas procesā pastāv sacīkstes princips (lai gan sevišķā tiesāšanās kārtībā nav tik izteiktas divas pretējās puses, tomēr personas ieinteresētība vērsties ar šādu pieteikumu tiesā ir lielāka, zinot, ka pati kļūs par attiecīgo līdzekļu un mantas pārvaldītāju). Tāpēc ļoti svarīga ir uzraudzības funkcija, kas ir bāriņtiesas kompetence attiecībā uz aizgādni un viņa pienākumiem aprakstīta Bāriņtiesas likumā¹²¹.

Tiesas sprieduma pamatojums

Ja tiesa atzinusi, ka persona, izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot vai pārmērīgi lietojot alkoholu vai narkotikas, draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā, tā ar spriedumu nodibina šai personai aizgādību un atņem tai tiesības pārvaldīt savu mantu un rīkoties

¹¹⁸ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹¹⁹ Bāriņtiesas likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹²⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹²¹ Bāriņtiesas likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

ar to.¹²² Autore uzskata šādu formulējumu par visai neveiksmīgu, sarežģītā pierādīšanas procesa dēļ, jo jāpierāda, ka kādas personas darbības draud novest ģimeni trūcumā, kamēr attiecīgās sekas vēl nav iestājušās. Kā risinājumu Autore piedāvā mainīt konkrētās normas redakciju aizstājot „draud novest sevi vai savu ģimeni trūcumā vai nabadzībā” ar „rada būtisku kaitējumu savām un ģimenes materiālajām interesēm”.

Šāda aizgādība nodibināma „pār personām, kas, izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūcumā vai nabadzībā”¹²³. Tātad jākonstatē izlaidība vai izšķērdība, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīga lietošana, kā rezultātā ģimenei draud trūkums un nabadzība. Jāvērtē ne vien šīs personas rīcība, bet arī iespējamās sekas un cēloņsakarība. Kamēr attiecīgās sekas nav iestājušās, ir grūti pierādīt, ka tas tiešām notiks. Kā vēl viens no problēmjautājumiem šajā situācijā ir vienotu kritēriju neesamība likumā, definējot, kas ir „izlaidība”, „izšķērdība” vai „pārmērīga lietošana”. Tas ir atstāts tiesas izvērtēšanai, bet mūsdienu sabiedrības (kā arī tiesnešu) uztvere par šo jēdzienu saturu var būtiski atšķirties, un tas var novest pie atšķirīgas tiesu prakses, pārkāpjot personu vienlīdzības principu - vienlīdzīgās situācijās pret personām attiecoties atšķirīgi (pār vienu nodibinot aizgādību, pār citu nē). Turpinot par likuma terminoloģiju – „narkotiku” jēdziens ir pārāk šaurs salīdzinot ar to cik daudz ir pieejamas dažādas psihotropās vielas, kas izmaina cilvēka sajūtas, domāšanu, un izturēšanos. Autore iesaka jēdzienu „narkotikas” aizstāt ar „narkotiskās un tām pielīdzināmās psihotropās vielas”, tādejādi paplašinot šī jēdziena saturu. Šāds jēdziens lietots Krimināltiesībās, kur veikts attiecīgo vielu uzskaitījums.¹²⁴

Tiesas sprieduma sekas, nodibinot aizgādību, ir rīcībspējas ierobežojumi. Ar tiesa lēmumu tiek atņemta, iepriekš minētajai personai, pārvaldības un rīcības tiesības pār viņas mantu. Tas ir būtisks rīcībspējas ierobežojums, ja persona vairs nevar rīkoties ar sev piederošu mantu, nevar slēgt darījumus, nevar neko atsavināt vai iegādāties. Praksē problēmas var rasties, ja personas, lai gan tiesiski nevar rīkoties ar mantu, tomēr to dara, jo to, ka ir šādi rīcībspējas ierobežojumi var arī censties noslēpt. Tāpēc svarīgi ir atrisināt jautājumu, kā par šādu rīcībspējas ierobežojumu tiek informētas trešās personas, vienlaikus ievērojot datu aizsardzības tiesības un neradot, personai, pār kuru nodibināta aizgādība, diskriminējošu attieksmi no citu personu

¹²² Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹²³ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹²⁴ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

pusēs. „Atņemot personām mantas pārvaldību un rīcību, tām tomēr atļauta brīva rīcība ar tiem tīrajiem ienākumiem, kas paliek pēc visu ar mantas pārvaldību un ģimenes uzturu saistīto izdevumu segšanas.”¹²⁵

Pārmērīga alkohola vai narkotiku lietošana rosina domāt par, personai piemītošu, šo vielu atkarību. Arī izlaidīga vai izšķērdīga dzīve saistāma ar atkarībām – visbiežāk praksē tās ir azartspēļu atkarības, bet tāpat var būt, piemēram, sievietes (vai arī vīrieši) - šopoholiķi, vai ar noslieci uz kādu citu atkarību, kas faktiski piespiež uz šo izšķērdīgo dzīvesveidu. „Atkarība ir primāra, hroniska un progresējoša slimība, kas grauj ne tikai cilvēka fizisko un psihisko veselību, bet arī personību kopumā, ietekmē viņa sociālo statusu”.¹²⁶ „Atkarības procesu nevar kontrolēt tikai ar gribasspēku un raksturu. Atkarība ir slimība, kas nav ārstējama”¹²⁷, bet, izprotot tās dabu un attīstības likumsakarības, to var ierobežot un neļaut tai izpausties un attīstīties. Tātad atkarība ir saistīta ar psihiskiem procesiem, psihiska rakstura problēmām un saslimšanām, tāpēc šīs personas arī ir pielīdzināmas personām, kas garīga rakstura traucējumu dēļ (medicīniskais kritērijs) nav spējīga pilnībā apzināties (intelektuālais moments) savu darbību vai to vadīt (gribas moments). Līdz ar to šīs personas faktiski iekļaujas tajā pašā grupā, kurā personām ierobežo rīcībspēju un nodibina aizgādību saistībā ar garīga rakstura traucējumiem. Rezultātā nebūtu nepieciešams izdalīt atsevišķu grupu „aizgādība pār personām, kuras izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvojot, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā”. Ņemot vērā Civillikumā paredzētos grozījumus¹²⁸, par ierobežotas rīcībspējas institūtu personām ar garīga rakstura traucējumiem un rīcībspējas turpmāku ierobežošanu tikai tādā apjomā, kādā šī persona nespēj apzināties un vadīt savu rīcību, Autore uzskata, ka šo regulējumu var attiecināt arī uz personām ar alkohola, narkotisko un tām pielīdzināmo psihotropo vielu vai cita veida atkarībām. Rezultātā, apvienojot līdz šim izdalītās grupas: „aizgādība pār garā slimiem” un „aizgādība pār personām izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ”. Abas grupas ir pietiekami līdzīgas, lai varētu apvienot ar vienu regulējumu. Nedaudz atšķirīgs ir aizsargājamais objekts, jo personas ar garīga rakstura traucējumiem rīcības spēju varēs ierobežot, ja tas nepieciešams personas interesēs un tas ir vienīgais veids kā tās aizsargāt, bet

---

¹²⁵ Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹²⁶ Rīgas domes labklājības departaments. Kas ir atkarība? Pieejams: <http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=21> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

¹²⁷ Turpat.

¹²⁸ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012.gada 9.maijā]

aizgādības nodibināšana pār personu izšķērdīgas dzīves dēļ ir ne tikai pašas personas labā, bet arī aizsargājot šīs personas ģimenes intereses. Tomēr pamatā šīs intereses neveido kolīziju, bet ir savienojamas un iespējams sabalansēt vienotā līdzsvarā. Gala rezultātā būtu viena grupa – personas, kuras garīga rakstura traucējumu dēļ (neatkarīgi no tā, vai tās ir atkarības slimības, garīgas atpalcības vai cita veida psihiskas saslimšanas), nav spējīga saprast un apzināties savu darbību vai arī viņas nav spējīgas kontrolēt un vadīt savas darbības. Pār šādām personām nodibināma aizgādība, daļēji ierobežojot viņu rīcībspēju, ja tas nepieciešams viņu pašu un viņu ģimenes locekļu interešu aizsardzībai un ja ar citiem līdzekļiem (neierobežojot rīcībspēju) šo interešu aizsardzību nodrošināt nav iespējams. Nosakot rīcības spējas ierobežojumu, tiesai jāvērtē, kādā apjomā aizgādnim jāpieņem lēmumi kopā ar aizgādībā esošo personu.¹²⁹ Šādas vienotas grupas izveide, neapšaubāmi prasītu papildus grozījumus, jo nāktos harmonizēt to tiesību daļu, kas atšķiras (piemēram, nosakot vienotu personu loku, kas drīkst iesniegt pieteikumu par aizgādības nodibināšanu), bet iegūtais rezultāts būtu vienota, harmonizēta sistēma rīcībspējas ierobežošanas institūtam.

Secinājumi. Ja sākotnēji personu loks, kas apveltīti ar tiesībām iesniegt pieteikumu par aizgādības nodibināšanu gara slimības gadījumā bija nesamērīgi plašs, jo nesamērīgā apjomā aizskāra personas cilvēktiesības, tad šobrīd tas ir pārāk sašaurināts. Veiksmīgāks regulējums būtu šo personu lokā saglabāt ģimenes locekļus un prokuroru. Citas personas, kam ir kāda interese, lai nodibina aizgādību pār personu ar garīga rakstura traucējumiem, varētu vērsties prokuratūrā, pārliecinot, ka tas ir nepieciešams un pamatojot kāpēc, un attiecīgi prokuratūras iestāde izvērtēs juridiskā pamatojuma pietiekamību un izlems vai ir jāvēršas tiesā.

Veicot salīdzinājumu ar līdzīgu institūtu krimināltiesībās par aizgādības nodibināšanas pamatu izdalāmi šādi kritēriji:

1) medicīniskie – tas ir, personas psihiskās veselības stāvoklis – garīga rakstura traucējumi (diagnosticēti);

2) intelektuālie – kas izpaužas nespējā saprast savas darbības, izvērtējot to tiesisko nozīmi (saistībā ar psihiskās veselības stāvokli);

---

¹²⁹ Latvijas Republikas Saeima. Juridiskā komisija otrajam lasījumam sagatavojusi apjomīgus grozījumus Civillikumā. 2012.gada 17.aprīlis. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/19590-juridiska-komisija-otrajam-lasijumam-sagatavojusi-apjomigus-grozijumus-civillikuma>[aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

3)personas griba jeb spēja atbilstoši vadīt savu darbību, uzvedību, rīcību (saistībā ar psihiskās veselības stāvokli jeb - kādā mērā garīga rakstura traucējumi atstāj ietekmi uz personas darbībām).

Pārmērīgas izšķērdības vai alkoholisma kritēriji ir ļoti grūti nosakāmi. Autore uzskata, ka par „pārmērību” var uzskatīt to tad, ja šis netikums ir izveidojies kā atkarība, kas faktiski ir psihiska saslimšana. Tāpēc nošķiršanas kritērijiem attiecīgi jābūt tādiem pašiem, kā jebkuru garīga rakstura traucējumu konstatēšanas gadījumā – nespēja vadīt un kontrolēt savu rīcību vai saprast tās nozīmi, šīs atkarības dēļ.

Apskatot atsevišķi procesu par aizgādnības nodibināšanu personām ar izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, alkohola un narkotisko atkarību problēmām, un personas ar gara slimībām vai plānprātību, Autore secina, ka tiesas process būtiski neatšķiras. Līdz šim atšķīrās konkrētās sekas, kas tika radītas ar tiesas spriedumu, jo vienā gadījumā rīcībspēja tika atņemta visā pilnībā, bet otrā gadījumā tikai ierobežota attiecībā uz mantas pārvaldību. Bet, tā kā rīcībspējas atņemšana tiek aizstāta ar rīcībspējas ierobežošanu noteiktās lietu kategorijās, tad šādu divu grupu nodalīšana vairs nav nepieciešama. Lemjot par aizgādnības nodibināšanu, jebkurā gadījumā jāizvērtē personas psihiskās veselības stāvoklis un kā/cik lielā mērā tas ietekmē personas spējas. Ierobežojumi nosakāmi tikai tajās jomās un tādā apjomā, kā attiecīgai personai konkrētā situācijā nepieciešams.

3. TIESAS SPRIEDUMA SEKAS UN CITAS IESPĒJAMĀS ALTERNATĪVAS

Tiesas spriedums par aizgādības nodibināšanu rada noteiktas sekas un ievērojamas izmaiņas personas, pār kuru nodibināta aizgādība, dzīvē. Izmaiņas skar personas sociālo stāvokli – mainās apkārtējās sabiedrības viedoklis par šo personu, kā arī tiesas spriedums rada juridiskas sekas, kas izpaužas dažāda veida ierobežojumos attiecībā uz konkrēto personu. Tāpēc šajā nodaļā pētīts, kā samazināt personu ierobežotību attiecībā uz rīcībspējas jautājumiem un iespējamajiem variantiem kā nodalīt kompetences starp personu, kurai nepieciešams atbalsts garīga rakstura traucējumu dēļ, un šī atbalsta sniedzēju.

3.1. Aizgādības nodibināšanas sekas

Procesuālā puse ir tāda, ka „pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā tā norakstu nosūta bāriņtiesai — aizgādņa iecelšanai personai un tās mantai. Sprieduma norakstu nosūta arī ieraksta izdarīšanai Iedzīvotāju reģistrā un, ja nepieciešams, atzīmes ierakstīšanai Zemesgrāmatā”.¹³⁰ No šīs normas var izdarīt divus secinājumus. Pirmkārt, visas tālākās darbības saistībā ar aizgādņa iecelšanu ir Bāriņtiesas kompetencē un potenciālo aizgādni neizvērtē tā pati tiesa, kas lemj par rīcībspējas atņemšanu. Šī procesa daļa ir ļoti būtiska, jo no tā, cik veiksmīgi tiks izraudzīts aizgādnis, būs atkarīga personas turpmākā ikdienas dzīve, tāpēc ļoti svarīgi, lai veidotos labs kontakts ar aizgādni. Līdz ar to aizgādņa izraudzīšanās procesam ir jābūt ļoti individualizētam, ņemot vērā katras konkrētās situācijas īpatnības un apstākļus. Pētot praksi, nevar viennozīmīgi apgalvot vai bāriņtiesas vienmēr ievēro individualizētu pieeju, vai tomēr vadās tikai pēc formālām vadlīnijām, kas noteiktas likumā, neiedziļinoties būtībā. Iespējams, ņemot vērā šī lēmuma nozīmīgumu, to vajadzētu atstāt tiesas kompetencē, jo: 1) tā ir augstāka līmeņa institūcija, līdz ar to pieņem profesionālākus un atbildīgākus lēmumus; 2) izvērtējot personas stāvokli, lai lemtu par rīcībspējas ierobežošanu, tiesa jau ir iepazinusies ar visiem lietas apstākļiem (tai skaitā ir saņēmusi informāciju no bāriņtiesas), pārzina situāciju, tādejādi spēj novērtēt konkrētā aizgādņa atbilstību un piemērotību. No otras puses, tas var radīt sarežģījumus, situācijā, kad jālemj par jauna aizgādņa iecelšanu. No šāda viedokļa efektīvāks regulējums būtu

---

¹³⁰ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

pašreizējais - atstājot to bāriņtiesas kompetencē. Otrs secinājums, ko var izdarīt no CPL 268.(un 275.)¹³¹ panta ir, ka „pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, tiek izdarītas atzīmes reģistros, kas rada juridiskas sekas attiecībā uz personu”. Ņemot vērā, ka rīcībspēja ir obligāts nosacījums, lai persona varētu slēgt jebkādu tiesisku darījumu, jo rīcībnespējīgas personas slēgtam darījumam nav tiesiska spēka,¹³² ir svarīgi, lai pārējai sabiedrībai būtu pieejama informācija par personas rīcībnespēju, lai neveidotos situācija, ka persona, kurai nav attiecīgās rīcībspējas, slēdz darījumus, kurus vēlāk nākas atzīt par spēkā neesošiem.

Personas atzīšana par rīcībnespējīgu būtiski ietekmē tās spēju patstāvīgi darboties un pieņemt lēmumus gandrīz visās dzīves sfērās – persona nevar pati slēgt līgumus, ieskaitot darba, pirkuma vai īres līgumus, nevar piedalīties vēlēšanās, stāties laulībā, sastādīt testamentu un veikt citas darbības, kurām būtu juridiskas sekas. Tātad personas atzīšana par rīcībnespējīgu būtiski ierobežo tās tiesības uz privāto dzīvi.¹³³ „Indivīda tiesības uz privāto dzīvi aizsargā arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pants un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 17. pants, kas noteic, ka nedrīkst patvarīgi vai nelikumīgi iejaukties neviena privātajā dzīvē.”¹³⁴ Tas pierāda, cik nozīmīgas un visaptverošas sekas rodas šāda tiesas sprieduma izpildes rezultātā. Bet tas nenozīmē, ka, lai nodrošinātu personas tiesības uz privāto dzīvi, būtu jāatsakās no rīcībspējas ierobežošanas. Satversmes 116. pants paredz, ka Satversmes 96. pantā¹³⁵ ietvertās tiesības var ierobežot, ja ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, tam ir leģitīms mērķis un tas ir samērīgs. Tāpēc ļoti rūpīgi jāizvērtē samērīguma kritēriji: 1) vai ar šo līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi (piemērotība); 2) vai mērķi nevar sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem (nepieciešamība), bet tādā pašā kvalitātē un 3) vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu (atbilstība).¹³⁶ Jāizvērtē situācija gan no sabiedrības skata prizmas, respektīvi, cik liela sabiedrības daļa un kādā mērā var tikt

---

¹³¹ Civilprocesa likums: LR Likums Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 23.martā]

¹³² Bārtulis J. Lai rīcībnespēja nelīdzinātos sodam.. Latvijas Vēstnesis, 2009.gada 21.septembris. Pieejams:

<http://www.lv.lv/?menu=doc&id=197946> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹³³ Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

¹³⁴ Par Latvijas Republikas Krimināllikuma 253.² panta pirmajā daļā iekļautās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 26. janvāra spriedums lietā Nr. 2004–17–01 Latvijas Vēstnesis, 2005. 28.janvāris, Nr.16.(Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2004-17-01.htm)

¹³⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43. (Pieejams arī: <http://www.likumi.lv>) [aplūkots 2012.gada 23.martā]

¹³⁶ Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. gada30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

aizskarta, kādas ir iespējamās sekas utt. Kā arī no pašas (potenciāli) rīcībspējā ierobežotās personas interesēm, samērojot ieguvumus ar zaudējumiem, jo aizgādības institūta mērķis, galvenokārt, ir tieši šo personu aizsardzība. Tas padara aizgādības lietas ļoti sarežģītas, jo pastāv dažādas robežsituācijas, kad nav skaidrs, kāds būtu piemērotākais un samērīgākais risinājums. Ja darbojas princips par rīcībspējas atņemšana vai atstāšana pilnā apmērā, tas noved pie vienlīdzības principa pārkāpuma, kas „nepieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos un prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos”¹³⁷

Ja izvērtējot lietas materiālus, tiesa norādījusi, ka ir apsverams jautājums par personas tiesību ierobežošanu, nodibinot šai personai aizgādību un atņemot tiesības pārvaldīt savu mantu - tā pasargājot šo personu no draudiem novest sevi trūkumā vai nabadzībā - šāds cilvēktiesību ierobežojums būtu samērīgs.¹³⁸ Tāpēc, veidojot jauno regulējumu, tiek izdalīta atsevišķu ierobežojumu uzlikšana dažādās kompetencēs, nosakot daļēju rīcības spējas saglabāšanu. Lai sasniegtu maksimāli tiesiskāko un demokrātiskā sabiedrībā piemērotāko rezultātu, ir jāmeklē alternatīvas. Satversmes tiesa norāda, ka pastāv dažādas metodes, ko valsts var izmantot cilvēktiesību prasībām atbilstošai rīcībspējas ierobežošanai.¹³⁹ Starptautiskajā pieredzē ir sastopami vairāki atšķirīgi rīcības modeļi.

3.2. Alternatīvas

Alternatīva būtu ieviest daļējas rīcībspējas institūtu un noteikt proporcionālus ierobežojumus personām ar dažāda rakstura un smaguma garīgiem un intelektuālās attīstības traucējumiem. Daļēja rīcībspējas atņemšana ir viens no instrumentiem. Citi instrumenti ietver personiskos asistentus; iepriekš izteikto norādījumu ievērošanu; atbalstīto lemtspēju, ieceļot īpašu atbalsta personu noteiktās dzīves jomās; iespēja noteikt personai uzraugu (Nīderlandē un

---

¹³⁷ Par Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumu Nr. 899. 100. un 100.¹ punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. Pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008.gada 29.decembra spriedums lietā Nr. Nr.2008-37-03. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=185923&from=off> [aplūkots 2012.gada 21. aprīlī]

¹³⁸ Jelgavas tiesas 2008. gada 8. septembra spriedums lietā Nr. C151414907

¹³⁹ Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. gada 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

Luksemburgā); aizgādņa iecelšana uz konkrētu jautājumu risināšanu (Igaunija)¹⁴⁰; atļaut slēgt līgumus, bet atsevišķos gadījumos aizgādņis var prasīt to anulēšanu (Norvēģijā) utt.¹⁴¹

Satversmes tiesas skatījumā, minētie piemēri ļauj izdarīt secinājumu, ka mazāk ierobežojoši līdzekļi pastāv, turklāt ar tiem apstrīdēto normu leģitīmo mērķi var sasniegt efektīvāk.¹⁴² Šim tiesas izteikumam Autore nevēlas pilnībā piekrist, jo fakts, ka pastāv citi mehānismi, kas strādā efektīvi citās valstīs, vēl nepierāda, ka tie ir piemēroti un pārņemami arī Latvijas tiesību sistēmā ar tik pat labiem rezultātiem attiecībā uz mērķa sasniegšanu. Ir jāņem vērā dažādi apstākļi, izvērtējot no dažādiem aspektiem, kā, piemēram, resursu nepieciešamība. Jāmaina ne tikai CL materiālās normas, bet arī procesuālais noregulējums un citi likumi, kā arī jānodrošina mehānisma ieviešana praksē, nevis tikai teorētiskā līmenī. Jebkurā gadījumā ir jāņem vērā slimības ietekme, slimības iespējamās sekas uz sociālo dzīvi, veselību, finansiāla rakstura jautājumiem utt.¹⁴³ Neapšaubāmi - tas būs ļoti liels papildus darbs ekspertiem un tiesai, lai izvērtētu personas spējas saprast un apzināties savas darbības sekas ne tikai kopumā, bet katrā atsevišķā dzīves situācijā, dažādās sfērās. Bet tikai tā var noteikt, kādās robežās personai būtu atbilstoši atstāt lemtspēju, kādās ierobežot. Jāizstrādā jaunas metodes, sistēmas un līdzekļi kā to izdarīt, bet tam nepieciešami gan finansiāli, gan cilvēku resursi. Tomēr, tas nevar būt par iemeslu, lai nemeklētu alternatīvas iespējas. Lai rastu veiksmīgāko risinājumu, jāņem vērā dažādie mērķi – „aizsargāt citu cilvēku intereses un veselību; aizsargāt valsts vai sabiedrisko drošību, valsts ekonomiskās labklājības intereses; jāsabalansē garīgi slimas personas intereses un citas attiecīgās leģitīmās intereses”.¹⁴⁴ Kā piemēru labai praksei var minēt atbalstītā lēmumu pieņemšana Kanādā, kur visi Kanādas iedzīvotāji var pretendēt uz Kanādas Tiesību un brīvību hartā¹⁴⁵ izklāstītajām pamattiesībām un brīvībām (piem., vienlīdzību). „Pastāv uzskats, ka jāmeklē vismazāk ierobežojošs/traucējošs, taču visefektīvākais veids, kā palīdzēt un atbalstīt personu, galvenokārt, koncentrējoties uz trīs lielām grupām: 1) finanšu pārvaldība; 2) ar veselības aprūpi saistīti lēmumi; 3) ar privāto aprūpi un dzīvi saistīti lēmumi. Jāatceras, ka rīcībnespēja nav izvēle

¹⁴⁰ Family Law Act of the Estonia. Pieejams: <http://archive.equal-jus.eu/193/> [aplūkots 2012.gada 23.aprīlī]

¹⁴¹ Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. gada 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)

¹⁴² Turpat.

¹⁴³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 44008/05 Shtukaturv v. Russia Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,ECHR,,RUS,,4bc6e3712,0.html> [aplūkots 2012.gada 21.aprīlī]

¹⁴⁴ Turpat.

¹⁴⁵ Canadian charter of Rights and Freedoms. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/charter/page-1.html> [aplūkots 2012.gada 21.aprīlī]

(un tai nevajadzētu būt arī problēmai). Rīcībnespējas iemesls bieži ir atbalsta un palīdzības trūkums. Atbalstītā lēmumu pieņemšana piedāvā iespēju, kas atspoguļo savstarpējās atkarības idejas kopainu un nodrošina aizbildniecības pielietošanu tikai galējās nepieciešamības gadījumā.”¹⁴⁶

Alternatīvie modeļi tiek pētīti un meklēti jau ilgāku laiku. Piemēram, 2008.gadā „Komisija mudināja Tieslietu ministriju ieviest daļējas rīcībnespējas jēdzienu, kas būtu būtisks solis, lai cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem paši varētu īstenot savas tiesības, piemēram, dibināt darba tiesiskās attiecības, slēgt līgumus”.¹⁴⁷ Tāpat 2011.gadā šis priekšlikums joprojām ir aktuāls – kā skaidro komisijas priekšsēdētāja Ingrīda Circene: „Civillikums paredz tikai pilnu rīcībnespējas ierobežošanu, līdz ar to aizliedzot cilvēkiem personīgi kārtot pat ikdienišķas lietas arī gadījumos, kad tik stingri ierobežojumi nav nepieciešami. Tādēļ jādiskutē un jālemj par tiesiskā regulējuma pilnveidošanu, ieviešot daļējas rīcībnespējas institūtu un nosakot, ka rīcībnespējas ierobežošanas mehānismi piemērojami atbilstoši katram konkrētam gadījumam.”¹⁴⁸

Personas ar invaliditāti ir īpaši neaizsargāta grupa un tām nenoliedzami ir tiesības uz atbalstu, taču tas nedrīkst būt pārlietu ierobežojošs, lai rīcībnespējas ierobežošana nepadara attiecīgo personu vēl neaizsargātu. Nevienam no atbalsta pasākumiem nedrīkstētu novest pie automātiskas rīcībnespējas atņemšanas.¹⁴⁹ Jāievēro samērīgums, kas ir vismazāk ierobežojoša alternatīva¹⁵⁰, izvērtējot katru gadījumu individuāli, bet, lai to panāktu, ir nepieciešams izveidot atbilstošu tiesisko pamatu un institucionālo sistēmu. Tā kā rīcībnespējas atņemšana ir pretrunā ar starptautiskajām tiesību normām¹⁵¹, ir jāmeklē jauns modelis. Bet pilnībā atteikties no rīcībnespējas ierobežošanas nav iespējams, tāpēc jāveido jaunas modificētas aizgādnības formas, kas ļautu personai pašai pieņemt lēmumus, maksimāli saglabājot tās rīcības spēju.

---

¹⁴⁶ Robert M. Gordon. Atbalstītā lēmumu pieņemšana Kanādā. (Pieejams: tikai PPT formātā)

¹⁴⁷ Latvijas Republikas Saeima. Cilvēktiesību komisija prasa aktīvāku TM rīcību tiesību normu pilnveidošanā. 2008.gada 13.novembris. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/12550> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

¹⁴⁸ Latvijas republikas Saeima. Saeimas komisija piedalīsies diskusijā par rīcībnespējas institūta reformu.2011.gada 22.marts. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18277-saeimas-komisija-piedaliesies-diskusija-par-ricibspejas-instituta-reformu> [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

¹⁴⁹ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R(99)4

Pieejams:http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec%2899%294E.pdf [aplūkots 2012.gada 11.aprīlī]

¹⁵⁰ Turpat.

¹⁵¹ Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām: LR likums. Pieejams:

<http://www.likumi.lv/doc.php?id=205248> [aplūkots 2012.gada 14.maijā]

Aplūkojot citu valstu praksi šī jautājuma risināšanā kā piemērus var izdalīt trīs rīcības modeļus: 1) atbalstīta lēmumu pieņemšana; 2) iepriekš paustā griba 3) daļēja rīcībaspēja¹⁵².

Atbalstīta lēmumu pieņemšanas sistēma.

Atbalstīta lēmumu pieņemšana ar atšķirīgām niansēm pastāv vairākās valstīs, kā, piemēram, Zviedrijā, Kanādā, Vācijā, Itālijā.¹⁵³ Atbalsta personu iecel kompetents tiesnesis.¹⁵⁴ Atbalsta lēmuma pieņemšanas sistēma darbojas uz uzticības pamata starp atbalstāmo un atbalsta sniedzēju. Atbalsta personas funkcijas ir atbalstīt, dot padomus, ieteikumus, rekomendācijas, palīdzēt izprast informāciju un konsultēt jebkurā juridiskā situācijā – tiesā, iestādē vai privātu darījumu slēgšanā. Pienākumos ietilpst ņemt vērā atbalstāmās personas gribu un intereses. Atbalsta persona nedrīkst: 1) pieņemt juridiski saistošus lēmumus atbalstāmā vietā; 2) izdarīt spiedienu, lai mainītu atbalstāmās personas lēmumu; 3) rīkoties savtīgos nolūkos kā rezultātā saņemtu sev nepienākošus labumus.¹⁵⁵

Pozitīvās atšķirības atbalsta lēmuma sistēmai ir šādas: 1) netiek ietekmēta pieaugušas personas rīcībaspēja – atbalstāmā persona var pieņemt lēmumus, slēgt tiesiskus darījumus, nodibināt tiesiskas attiecības ar trešajām pusēm (tomēr atbalsta sniedzējam ir jābūt informētam par jebkādu darījumu slēgšanu); 2) tiek ievērota personas griba izvēloties atbalsta personu, pieņemot lēmumus. Saturiskā ziņā šis ir ļoti veiksmīgs atbalsta institūts. Tomēr Autore saskata arī dažus trūkumus un nepilnības šāda modeļa funkcionēšanā. Pirmkārt, atbalsta personu iecel tiesa, tātad tai nepieciešams kādā veidā konstatēt ar kuru personu atbalstāmajam veidosies pietiekami lielas savstarpējas uzticības attiecības (kas ir sistēmas pamats). Otrkārt, ņemot vērā atbalsta personas funkcijas, šai personai jābūt ļoti kompetentai, jāpārzin ļoti plašs un visaptverošs sfēru loks. Lai kompensētu kompetences trūkumu, būtu jāpieaicina papildus speciālisti, kārtojot attiecīgos jautājumus, kuros atbalsta persona pati nav tik zinoša, vai arī īpaši jāapmāca atbalsta personas, lai tās būtu gana daudzpusīgas juridiskos jautājumos, gan ar ļoti labām komunikatīvajām un psiholoģiskām prasmēm, darbā ar šādiem cilvēkiem. Šādu speciālistu noteikti varētu nebūt pietiekamā skaitā. Atbalstu sniedzošai personai būtu jābūt atbilstošam atalgojumam un Autore uzskata, ka ne atbalstāmā persona, ne valsts visos gadījumos nebūs

---

¹⁵² Leimane-Veldmeijere I., Erdmane A. Iespējamās alternatīvas pilnai rīcībaspējas atņemšanai. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=351&underline=Leimane_Valdmeijere-ricibsp.irobez.alternati [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

¹⁵³ Turpat.

¹⁵⁴ Turpat.

¹⁵⁵ Turpat.

spējīga to finansiāli nodrošināt. Treškārt atsaucoties uz to, ka personas rīcībspēja tiek saglabāta un visus lēmumus tā pieņem pati, tad šis modelis var darboties tikai uz tām personām, kuras ir pietiekami saprātīgas (garīgo spēju ziņā), lai pieņemtu sev nekaitējošus lēmumus. Kā problēmjautājumu Autore saredz arī nepietiekamo mehānisma nodrošinājumu, lai tas spētu veiksmīgi funkcionēt. Ja atbalstāmajai personai pilnībā nav saistošas atbalsta sniedzēja rekomendācijas un tā rīkojas pēc sava prāta, tad šāda sistēma nav efektīga.

Iepriekš paustā griba.

Iepriekšējais gribas rīkojums ir mehānisms, kas ir plaši atzīts un tiek izmantots vairākās valstīs, tostarp Vācijā, ASV un Skotijā.¹⁵⁶ Šī modeļa koncepcija dod iespēju ikvienai personai nodrošināties pret savu potenciālo nespēju nākotnē. Persona, ievērojot piesardzības principu, jau laicīgi var noteikt kādus aizliegumus (piemēram, pārdot īpašumu, ievietot sociālas aprūpes iestādē), norādīt personas, kuras varētu sniegt tai palīdzību vai nodrošināt pārstāvību.¹⁵⁷ Otra veida iepriekš paustā griba attiecas uz ārstēšanu un norādījumu došanu par garīgās veselības aprūpi. Līdzīgi kā sastādot testamentu, kur persona savlaicīgi parūpējas par to, lai viņas griba tiktu ņemta vērā tad, kad to vairs nav spējīga izteikt. Tomēr būtiska atšķirība ir apstākļi, ka personas nāve noteikti iestāsies, turpretī saslimt ar kādu gara slimību pastāv tikai abstrakta iespēja. Šis faktors varētu būt noteicošs tam, kāpēc šāda koncepcija varētu nebūt pietiekami saistoša pārāk plašam personu lokam. No praktiskā viedokļa problemātiskākie jautājumi ir, cik lielā mērā tas ir juridiski saistošs vai tikai rekomendējošs dokuments un kā nodrošināt juridisko spēku šādam gribas rīkojumam. Kas ir prioritārs, ja rodas kolīzija starp pacienta gribu un klīnisko novērtējumu jeb ārstniecisko praksi. (Ņemot vērā tā pielīdzinājumu testamentam, radīsies arī attiecīgās problēmas, kas skar testamentu – tā autentiskuma pierādīšana, pareiza interpretācija, par šāda rīkojuma esamību uzzināšana, ja tādi ir vairāki – pēdējā sastādītā noskaidrošana, atbildīgās personas noteikšana, lai šādi rīkojumi tiešām tiktu ņemti vērā u.c.)

Daļēja Aizgādnība

Personai, kura nav spējīga kārtot savas lietas un darījumus patstāvīgi vai ar atbalstu sava psihiskā stāvokļa dēļ, tiesa var nodibināt daļēju aizgādnību. Atbilstoši Rekomendācijas R(99)4 5.un 6.principam, pilngadīgas personas rīcībspēja nevar tikt ierobežota, izņemot gadījumus, kad,

---

¹⁵⁶ Leimane-Veldmeijere I., Erdmane A. Iespējamās alternatīvas pilnai rīcībspējas atņemšanai. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=351&underline=Leimane_Valdmeijere-ricibsp.ierobez.alternati [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

¹⁵⁷ Turpat.

ņemot vērā visus attiecīgās personas apstākļus, tas ir absolūti nepieciešams.¹⁵⁸ Rīcībspējas ierobežošana ir tikai kā galējais līdzeklis, ja citi līdzekļi nav efektīvi, tātad sākumā jāizmanto citi līdzekļi, vai arī jāpierāda, ka to izmantošana nebūs efektīvi vai var radīt kaitējumu pašai personai. Daļēja aizgādība nozīmē, ka personas rīcībspējas ierobežošana var notikt tikai uz atsevišķām lietu kategorijām – par kurām izlemj tiesa, izvērtējot katru gadījumu atsevišķi. „Rīcībspējas ierobežošana ir pieļaujama tikai tad, ja pastāv reāla kaitējuma draudi personai. (Kaitējums var rasties divu iemeslu dēļ: persona izdara kaut ko, kas tai nebūtu bijis jādara (piemēram, pārdod māju krāpniekam) vai neizdara kaut ko, kas viņai būtu bijis jāizdara (piemēram, nepiesakās uz sociālajiem pakalpojumiem, noraida veselības aprūpi)).”¹⁵⁹ Ja nekas neliecina par šādu kaitējuma draudu esamību, rīcībspēju nav nepieciešams ierobežot. Daļējas rīcībspējas būtība ir tāda, ka tiek atzīta un veicināta personas iespēja brīvi pieņemt lēmumus jebkurā lietā, ar kuru viņa spēj tikt galā patstāvīgi vai ar atbalstu.

Daļējas rīcībspējas ierobežošanas gadījumā daļu lēmumu personas vietā pieņem cita persona – pilnvarnieks vai aizgādnis. Pilnvarnieks ir uzticama persona, kuru persona pilnvaro kārtot nākotnes darījumus, ja tai zustu attiecīgās spējas.¹⁶⁰ Ieguvumi ir tādi, ka, pirmkārt, personai netiek iecelts aizgādnis, ja ir iecelts pilnvarnieks. Otrkārt, attiecībā uz ārstēšanu vai dzīves vietas izvēli – pilnvarnieks var rīkoties tikai tad, ja persona pati nevar vairs pieņemt lēmumu. Treškārt, ir konkrēta rakstveida pilnvara, kurā noteiktas pilnvaras robežas. Aizgādnis ir tiesas iecelta persona, kura pilnvarota kārtot noteiktu kategoriju darījumus – šajās jomās personai nepieciešama aizgādņa piekrišana, lai rīkotos.¹⁶¹ Šā institūta pozitīvās puses ir persona iespēja saglabāt rīcībspēju attiecībā uz daļu no dzīves jomām, bet tajās jomās, kur ir zudusi spēja rīkoties patstāvīgi, iesaistās aizgādnis. Bet kā lielākais trūkums, pēc Autores domām, ir faktiski neiespējamība izvērtēt katru dzīves jomu, potenciālo situāciju un noteikt robežu, kad persona pati vēl var lemt un kad nē. Tas ir milzīga apjoma darbs tiesām, tiesnešiem un ekspertiem veikt šāda veida novērtējumus un tāpat galu galā tas paliek tikai vērtēšanas jautājums kā tiesnesim liktos objektīvāk, pareizāk un samērīgāk.

---

¹⁵⁸ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R(99)4

Pieejams:http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec%2899%294E.pdf [aplūkots 2012.gada 11.aprīlī]

¹⁵⁹ Leimane-Veldmeijere I., Erdmane A. Iespējamās alternatīvas pilnai rīcībspējas atņemšanai. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=351&underline=Leimane_Valdmeijere-ricibsp.ierobez.alternati [aplūkots 2012.gada 10.aprīlī]

¹⁶⁰ Turpat.

¹⁶¹ Turpat.

Attiecībā uz Latvijas situāciju Tieslietu ministrijas pārstāvji norāda, ka darba gaitā apspriesti vairāki varianti, taču par vispiemērotāko atzīts modelis, kad tiesa cilvēkam nosaka daļēju rīcībspējas ierobežojumu un definē jomas, kur šī persona nevar darboties patstāvīgi un viņai nepieciešama aizbildņa palīdzība.¹⁶² Juridiskās komisijas piedāvātais variants, kā uzlabot rīcībspējas institūtu, lai tas būtu atbilstošs Eiropas cilvēktiesību standartiem¹⁶³ un ANO Konvencijai¹⁶⁴, šobrīd likumprojekta veidā iesniegts Saeimā. Attiecīgie grozījumi paredz ievērojamas izmaiņas tiesiskajā regulējumā. Kā svarīgākās no tām Autore vēlas izcelt:

- 1) ierobežotas rīcībspējas institūta ieviešanu;
- 2) personiska rakstura tiesību ierobežošanas atcelšanu;
- 3) strīdu (starp aizgādni un aizgādībā esošo) risināšanas iespējas nodrošināšanu;
- 4) rīcībspējas ierobežojumu pārskatīšanas kārtības noteikšanu;
- 5) personas viedokļa noskaidrošana par ieceļamo aizgādni (un tiesību piešķiršana to izvēlēties);
- 6) principa, ka „persona ir rīcības spējīga, kamēr nav pierādīts pretējais” nostiprināšana;
- 7) pienākuma uzlikšana palīdzēt personai apgūt prasmes un spējas, lai tā varētu atjaunotu rīcības spēju.¹⁶⁵

Reformējot rīcībspējas institūtu, nav paredzēts sarežģīt sistēmu, ieviešot tādu papildus institūtu, kā atbalsta personas. Tomēr ierobežotas rīcībspējas institūta darbībai, aizgādība paredzama divos līmeņos (atkarībā no aizgādņa kompetences robežām), ievērojot proporcionalitātes principu. Tiesai jānosaka: 1) apjoms, kurā personai ir problēmas patstāvīgi rīkoties; 2) jomas, kurās ir nepieciešama (un pietiekama) kopīga rīcība ar aizgādni; 3) jomas, kurās aizgādnim piešķiramas tiesības uz patstāvīgu rīcību personas vietā.¹⁶⁶ Analizējot likumprojektu, Autorei netop skaidrs pēc kādiem kritērijiem tiesa varētu veikt „kopīgā lēmuma pieņemšanas” norobežošanu no „aizgādņa tiesībām rīkoties patstāvīgi”. Kā kritērijs, pēc kā vadīties varētu būt

---

¹⁶² Latvijas Republikas Saeima. Komisija norāda uz neskaidrībām rīcībspējas ierobežošanas normu izmaiņās. 2011.gada 11.maijs. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18470-komisija-norada-uz-neskaidribam-ricispejas-ierobezosanas-normu-izmainas> [aplūkots 2012.gada 12.aprīlī]

¹⁶³ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf [aplūkots 2012.gada 26.aprīlī]

¹⁶⁴ Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205248> [aplūkots 2012.gada 14.maijā]

¹⁶⁵ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012.gada 13.maijā]

¹⁶⁶ Turpat.

garīga rakstura traucējumu smagums un ietekmes uz komunikācijas spējām, jo kopīgā lēmuma pamatbūtība ir personas spēja paust savu gribu. Bet arī aizgādnim, rīkojoties patstāvīgi personas vietā, jānoskaidro aizgādnībā esošās personas griba un jārīkojas personas interesēs.¹⁶⁷ No tā secināms, ka personas spēja paust savu gribu ir būtiska jebkurā gadījumā. Autore arī nav pārliecināta, ka bez spējas komunicēt (jebkādiem līdzekļiem), personas būs spējīgas īstenot personiskās tiesības savās interesēs. Personisko tiesību loks ir pietiekami plašs, piemēram, 1)tiesības laulāties un šķirt laulību, 2)adoptēt bērnus (atbilstoši adopcijas noteikumiem), 3)paternitātes atzīšana un apstrīdēšana, 4)testamenta sastādīšana, 5)iespējas pārstāvēt bērnu personiskajās attiecībās (un mantiskajās attiecībās tādā apjomā, kā tiesa nav ierobežojusi rīcību pašai personai), 6) uzturlīdzekļu došanas tiesības un pienākums, 7)tiesība būt par autoru u.c.¹⁶⁸ Arī, lai šīs tiesības īstenotu, personai ir jāpiemīt kādām spējām komunicēt, paust viedokli un tml. Tāpat kā, lai izvēlētos aizgādni. Pēc Autores domām, personas kompetentums izraudzīties pašai sev aizgādni ir diezgan apšaubāms (protams, viss atkarīgs no konkrētiem apstākļiem). Šaubas paredzētajā regulējumā rada arī aizgādnim uzliktais pienākums „palīdzēt aizgādnībā esošajam apgūt prasmes un spējas, lai viņš vārētu atjaunot rīcības spēju”.¹⁶⁹ Nav skaidrs, kādā formā „palīdzība” izpaužas, kāda veida un apjoma palīdzība nodrošina pienākuma izpildi un kā veikt efektīvu kontroli, lai nodrošinātu šīs normas darbību.

Secinājumi. Aizgādnības nodibināšana saistīta ar lieliem ierobežojumiem, tomēr ne vienmēr šīs sekas ir nepieciešamas un vēlamas. Ir pieejami dažādi alternatīvi modeļi, kad aizgādnība nemaz nav nepieciešama. Tomēr katram no tiem ir savas stiprās un vājās puses. Neskatoties uz cilvēktiesībām un personiskās rīcības brīvības nozīmīgumu, no aizgādnības institūta atteikties, nav iespējams, jo tas nepieciešams, ne tikai sabiedrības interesēs, bet arī pašas personas labā. Tāpēc iespējams izveidot modificētas aizgādnības formas, variējot ar rīcībspējas apjomu, kāds tiek pakļauts ierobežojumiem, atbilstoši nodalot aizgādņa kompetences noteiktā apmērā un tā pilnvaras robežas. Tomēr, lai regulējums darbotos, tam nepieciešams izstrādāt konkrētāku un detalizētāku tiesiskās bāzes pamatu.

---

¹⁶⁷ Likumprojekts(anoatācija). Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012. gada 13. maijā]

¹⁶⁸ Turpat.

¹⁶⁹ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0> [aplūkots 2012. gada 13. maijā]

4. RĪCĪBSPĒJAS ATJAUNOŠANA UN AIZGĀDNĪBAS ATCELŠANA

Nesamērīgi liela uzmanība tiek pievērsta rīcībspējas atņemšanai un ierobežošanai, aizmirstot par iespēju, ka tā var tikt arī atjaunota. Laikā no 2006. gada līdz 2009. gada 30.jūnijam rīcībspēja atjaunota 8 personām. Šajā pašā laika periodā rīcībspēja atņemta 981 personai.¹⁷⁰ Šie statistikas dati norāda, ka attiecība ir salīdzinoši liela, rosinot aizdomāties par tās iemesliem. Tāpēc šajā nodaļā aplūkotas problēmas, kas saistītas ar rīcībspējas atjaunošanas institūtu un aizgādnības atcelšanu.

Rīcībspējas atjaunošana līdz šim notika gadījumos, „ja persona, kura ar tiesas spriedumu atzīta par rīcībnespējīgu, izveseļojas.”¹⁷¹ Tiesas process tiek uzsākts pēc bāriņtiesas vai prokurora pieteikuma un tajā obligāts tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinums un, ja nepieciešams, pieaicināms arī psihologs.¹⁷² „Diemžēl Latvijā praksē bieži nākas saskarties ar gadījumiem, kad materiālu interešu dēļ tuvinieki vērsušies tiesā ar iesniegumu par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu – parasti šis tuvinieks arī tiek iecelts par aizgādni. Rīcībspēju atjaunot var tikai tiesa pēc bāriņtiesas vai prokurora lūguma, taču vislielākās grūtības ir pārliecināt tieši aizgādni, kura piekrišana ir nepieciešama, kaut vai lai pārliecinātu bāriņtiesu vai prokuroru par rīcībspējas atjaunošanu.”¹⁷³ Tāpēc attiecībā uz personu loku, kas var ierosināt rīcībspējas atjaunošanu, konstatējams, ka tas ir pārāk šaurs un nesamērīgs attiecībā pret to personu loku, kas var vērsties par lietas ierosināšanu par rīcībspējas ierobežošanu.

Pieņemtajā pagaidu regulējumā šo problēmu mēģina risināt, piešķirot šādas tiesības arī pašai personai. Jaunajā (pagaidu) regulējumā 26.pants nosaka, ka ”pieteikumu par personas atzīšanu par rīcības spējīgu un aizgādnības izbeigšanu var iesniegt prokurors, bāriņtiesa, kā arī pati persona; ja uz pierādījumu pamata tiesa konstatē, ka persona izprot savas darbības nozīmi, spēj patstāvīgi īstenot savas tiesības, veikt savus pienākumus un nodrošināt savu interešu aizsardzību, tiesa taisa spriedumu par personas atzīšanu par rīcības spējīgu un izbeidz

---

¹⁷⁰ Leimane-Veldmeijere I., Erdmane A. Iespējamās alternatīvas pilnai rīcībspējas atņemšanai. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=351&underline=Leimane_Valdmeijere-ricibsp.ierobez.alternati [aplūkots2012.gada 26.martā]

¹⁷¹ Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

¹⁷² Turpat.

¹⁷³ Leimane-Veldmeijere I. Bez sāls. 2007.gada 21.augusts. Pieejams: <http://politika.lv/article/bez-sals> [aplūkots2012.gada 28.martā]

aizgādību.”¹⁷⁴ Tātad ir notikušas būtiskas izmaiņas. Pirmkārt, paplašināts to personu loks, kas var iesniegt pieteikumu tiesā par rīcībspējas atjaunošanu – tagad to var darīt arī pati persona, pār kuru nodibināta aizgādība. Šādus grozījumus Autore vērtē pozitīvi, ja persona ir pietiekami spējīga saprast savas darbības un patstāvīgi īstenot tiesības un pienākumus, ka potenciāli varētu tikt atzīta par rīcībspējīgu, tad nebūtu pareizi liegt viņai īstenot šīs tiesības. Arī no cilvēktiesību viedokļa šis ir labākais risinājums, jo netiek aizskartas cilvēktiesības uz tiesu (tai skaitā – tiesas pieejamību un personas tiesībām vērsties tiesā). No otras puses praksē tas tomēr var radīt zināmus apgrūtinājumus, jo ja personas ar garīga rakstura traucējumiem var brīvi vērsties tiesā par rīcībspējas atjaunošanu, pastāv risks, ka būs ļoti daudz nepamatotu lūgumu. Piemēram, ja katra rīcībnespējīgā persona uzrakstītu vienu pieteikumu dienā un tiesai visi jāizskata, tas ļoti kavētu tiesu darbu. Šī iemesla dēļ Autore ierosina likumā nodefinit konkrētākus kritērijus – kādos gadījumos persona pati patstāvīgi var iesniegt šādu lūgumu (piemēram, ja ir ārsta atzinums par ievērojamu psihiskās veselības stāvokļa uzlabošanos, vai aizgādņa vai cita ikdienas līdzcilvēka rekomendācija, par personas spējām un patstāvību, un tamlīdzīgi) un cik bieži tiesai būtu jāizskata konkrētās personas pieteikumi (jeb cik ilgam laikam jāpaiet pēc tiesas noraidījuma atjaunot rīcībspēju, lai no jauna varētu vērsties ar tādu pašu lūgumu).

Vēl viena izmaiņa ar jauno regulējumu ieviesta tāda, ka jaunais pagaidu regulējums neprasa obligātu tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinumu, bet nosaka: „uz pierādījumu pamata” tiesai jākonstatē attiecīgie fakti. Tādejādi tiek paplašināts pierādīšanas līdzekļu loks. Autore uzskata, ka šāda pārmaiņa ir progresīva un vērtējama pozitīvi.

Pieņemot šos pagaidu grozījumus nosaukti kritēriji, pēc kuriem tiesai vadīties lemjot, par rīcībspējas atjaunošanu. Tie ir sekojoši:

- 1) persona izprot savas darbības nozīmi;
- 2) spēj patstāvīgi īstenot savas tiesības;
- 3) spēj veikt savus pienākumus un
- 4) spēj pati nodrošināt savu interešu aizsardzību.¹⁷⁵

Šiem kritērijiem jāizpildās vienlaicīgi – ja persona spēj izprast savas darbības ne vienmēr nozīmē, ka tā spēj nodrošināt arī savu interešu aizsardzību. Tomēr „izveseļošanās” vairs netiek vērtēta, bet kā noteicošais kritērijs ir personas spējas, nevis veselības stāvoklis. Atjaunot rīcībspēju tikai tad,

---

¹⁷⁴ Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību": LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

¹⁷⁵ Turpat.

ja tiesa personu ar garīga rakstura traucējumiem atzīst par izveseļojušos, atsevišķu saslimšanu gadījumos ir nepiepildāms kritērijs. Tāpat, piemēram, ja personai ir intelektuālās attīstības traucējumi. Kā vienīgo pamatojumu personas rīcībspējas atjaunošanai - "izveseļošanās" -, ir pamatojusies uz identiskiem nosacījumiem, kas nosaka personas rīcībnespēju, taču slimība pati par sevi nevar būt par pamatu, lai kādu personu atzītu par rīcībnespējīgu vai arī liegtu tai tiesības atgūt rīcībspēju.¹⁷⁶ Tāpēc tas nav uzskatāms par pamatotu kritēriju rīcībspējas atjaunošanai. Līdz ar to svarīgs jautājums saistībā ar rīcībspējas atjaunošanu ir noteikt adekvātus un izpildāmus kritērijus jeb noskaidrot - kādas prasības būtu nosakāmas, lai tiesa pieļautu rīcībspējas atjaunošanu. Tādējādi, lai nodrošinātu personu cilvēktiesības, būtu nepieciešams, paredzot rīcībspējas atjaunošanu, ņemt vērā visus tos kritērijus, kuri ievēroti pie rīcībspējas atņemšanas, nevis tikai personas "izveseļošanos".¹⁷⁷ Rīcībspējas ierobežošana un atjaunošana ir ciešā saistībā, tāpēc arī to noteikšanas kritērijiem jābūt vienotiem. Tātad, ja ir skaidri definēts un uzskaitīts kādos gadījumos, pie kādiem apstākļiem rīcībspēja ierobežojama noteiktā apmērā, tad regulējumā pie rīcībspējas atjaunošanas pietiktu ar vienu teikumu: „Ja zudis pamats rīcībspējas ierobežošanai, tiesa taisa spriedumu par personas atzīšanu par rīcības spējīgu un izbeidz aizgādību”, neuzskaitot sīkāk kritērijus. Tomēr ņemot vērā sistēmu, kādā veidā plānots ierobežot rīcībspēju, tas ir, tiesai nosakot atsevišķas un konkrētas kompetences, šis faktors ir būtisks arī pie rīcībspējas atjaunošanas. Ja noteikti ierobežojumi vairākās lietu kategorijās, var rasties situācija, kad ierobežojumu atcelšana ir nepieciešama un iespējama tikai kādā no jomām, līdz ar to būtu jāpastāv iespējai atcelt rīcībspējas ierobežojums daļā. Kā arī, lai vispār varētu konstatēt, vai ir notikušas izmaiņas un rīcībspēja atjaunojama vai nē – jānotiek regulārai uzraudzībai jeb rīcībspējas pārskatīšanai pēc zināma laika perioda. (Lai efektīvāk nodrošinātu principu, ka persona netiek rīcībā ierobežota vairāk, nekā nepieciešams.¹⁷⁸) To plānots panākt, paredzētajos likuma grozījumos, uzliekot pienākumu aizgādnim iesniegt pieteikumu tiesā par rīcības spējas ierobežojuma pārskatīšanu, ne retāk kā reizi septiņos gados. Tomēr pie šāda regulējuma izmaiņām, nepieciešams paredzēt, kādas būs sekas, ja aizgādnis neizpilda šo pienākumu. Vai tas nozīmētu, ka pēc šī termiņa paiešanas, ja rīcībspēja netiek pārskatīta tā automātiski atjaunojas? Faktiski tas nav iespējams, jo par rīcībspējas ierobežojumu uzlikšanu un

---

¹⁷⁶ Satversmes tiesas 2010. gada 28. aprīļa lēmums par lietas ierosināšanu. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_ierosin_2010_38.htm [aplūkots 2012.gada 29.aprīlī]

¹⁷⁷ Turpat.

¹⁷⁸ Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205248> [aplūkots 2012.gada 14.maijā]

atcelšanu kompetenta lemt ir tikai tiesa. Pēc Autores domām šo situāciju varētu atrisināt, nosakot terminētu rīcībspējas ierobežojumu. Attiecīgā koncepcija varētu būt šāda: jebkādi ierobežojumi, attiecībā uz personas rīcības spējām, nosakāmi uz septiņu gadu termiņu, kuru laikā obligāti veicama rīcībspējas pārskatīšana un izlemjams jautājums par ierobežojumu pagarināšanu. Ja tas netiek izdarīts – notekot termiņam – rīcībspēja atjaunojas visā pilnībā. Tas būtu efektīgs mehānisms, kā piespiest darboties šo pārskata sistēmu, ja tāda tiks izveidota.

Papildus tam, ieviešot ierobežotas rīcībspējas institūtu un atsakoties no rīcībspējas atņemšanas, tiesai jāizlemj, kādu statusu piešķirt personām, kurām jau ir tikusi atņemta rīcībspēja, kad spēkā vēl bija iepriekšējais regulējums. Nepieciešams laiks, lai notiktu šo personu rīcībspējas pārskatīšana.

Secinājumi. Rīcībspējas atjaunošanas institūta problēmas, galvenokārt saistītas ar trīs kategorijām 1) personu loku (kas to var ierosināt); 2) tiesisko pamatu rīcībspējas atjaunošanai ("izveseļošanās" un citi kritēriji); 3) rīcībspējas pārskatīšanas ieviešanu. Šīm problēmām pievērsta uzmanību pieņemot pagaidu regulējumu, kuru izanalizējot Autore piekrīt, ka tas zināmā mērā risina attiecīgo problēmsituāciju, tomēr, radot jaunas problēmas. Tāpēc Autores priekšlikums ir atļaut arī personai pašai vērsties tiesā ar pieteikumu par rīcībspējas atjaunošanu, bet noteikt samērīgu termiņu, piemēram, reizi trijos gados, izņemot, ja ir ārsta rekomendācija par psihiskā stāvokļa ievērojamu uzlabošanos – šajos gadījumos termiņu var neievērot.

Pamatsecinājums, attiecībā uz rīcībspējas atjaunošanu – vispirms ir jāsakārto rīcībspējas ierobežošanas mehānisms, tad liela daļa problēmas, kas saistās ar atjaunošanu tiks atrisinātas, ņemot vērā šo institūtu ciešo saistību. Rīcībspējas ierobežošana nevar būt neatgriezenisks process – personas spējām atgriežoties iepriekšējā stāvoklī (kā pirms ierobežojumu noteikšanas), jāatjauno arī tās statuss un tiesības. Visbeidzot gala secinājums ir tāds, ka rīcībspējas atjaunošanas problēmas samazinātos, ja notiktu mazāk rīcībspējas ierobežošana, tāpēc maksimāli jāizvēlas tie alternatīvie palīdzības veidi personām, kas neierobežo viņu rīcībspēju.

KOPSAVILKUMS (secinājumi)

Pētījuma rezultātā Autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes.

1. Aizgādības jēdziens nav tieši definēts likumā. Autore piedāvā šādu aizgādības definīciju: „Aizgādība ir papildus aizsardzība un gādība no trešajām personām, ietverot tiesiski saistošu rīcību, mantiskas un nemantiskas rūpes, par pilngadīgām personām, kuras, vairs nav spējīgas sevi pilnvērtīgi patstāvīgi pārstāvēt, garīga rakstura traucējumu dēļ”.
2. Novēršamas nepilnības terminoloģijā (nekonsekventa jēdzienu lietošana) „gara slimība” un „plānprātība”, aizstājot tos ar vienu jēdzienu - „garīga rakstura traucējumi”.
3. „Pārstāvība”, kā citas personas interešu paušana, nebūtu iespējama bez šīs personas gribas. Personas gribas noskaidrošanas un tiesību ievērošanas pienākums pastāv neatkarīgi no tās veselības stāvokļa un iespējamības piedalīties tiesas sēdē. (Ja tiesā piedalīties nav iespējams, ieviešamas citas metodes kā nodrošināt šo personu interešu pārstāvību.)
4. Plašais personu loks, kam tika piešķirtas tiesības iesniegt pieteikumu par aizgādības nodibināšanu personai, attiecībā uz pagaidu aizgādības nodibināšanu ir nepamatoti sašaurināts. Veiksmīgāks regulējums būtu šo personu lokā saglabāt ģimenes locekļus un prokuru; citas personas, kam ir kāda interese, lai pār personu ar garīga rakstura traucējumiem nodibina aizgādību, varētu vērsties prokuratūrā.
5. Autore piedāvā šādu iespējamo personu klasifikāciju, atkarībā no tai piemītošā rīcībspējas apjoma: 1.grupa. Rīcībspējīgas personas ir personas, kam nav garīga rakstura traucējumu (medicīniskais kritērijs) vai arī šie traucējumi neietekmē spēju apzināties un saprast savas darbības, izvērtējot to tiesisko nozīmi (intelektuālais moments) un atbilstoši to kontrolēt un vadīt (gribas moments). 2.grupa. Ierobežotas rīcībspējas personas - garīga rakstura traucējumu dēļ nav spējīga visā pilnībā apzināties un saprast (intelektuālais moments) savas darbības vai tās kontrolēt un vadīt (gribas moments).
6. Jēdziena „narkotikas” aizstāšana ar „narkotiskās un tām pielīdzināmās psihotropās vielas”, uzlabotu terminoloģiju, paplašinot šī jēdziena saturu.

7. „Pārmērība” (alkohola vai narkotiku lietošanā, vai izšķērdībā) pierādāma, ja personai ir izveidojusies atkarība. Atkarība ir psihiska saslimšana, kas liedz vai traucē personai pašai brīvi vadīt un kontrolēt savu rīcību.
8. Līdz šim izdalītās grupas: aizgādnība pār garā slimiem un aizgādnība pār personām izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, iespējams un ieteicams apvienot vienā (lemjot par aizgādnības nodibināšanu jebkurā gadījumā jāizvērtē personas psihiskais stāvoklis un kā/cik lielā mērā tas ietekmē personas spējas, kā arī nosakāmi ierobežojumi tikai tādā apjomā, kā attiecīgai personai konkrētā situācijā nepieciešami).
9. Autores priekšlikums ir atļaut arī personai pašai vērsties tiesā ar pieteikumu par rīcībspējas atjaunošanu, bet nosakot samērīgu termiņu, kas ierobežo šo tiesību īstenošanu, piemēram, reizi trijos gados (izņemot, ja ir ārsta rekomendācija par psihiskā stāvokļa ievērojamu uzlabošanu – šajos gadījumos termiņu var neievērot).
10. Terminēta rīcībspējas ierobežošana (ierobežojumu noteikšana uz noteiktu laiku, ar iespēju šo laiku pagarināt) efektīvā principa, „ka persona netiek rīcībā ierobežota vairāk, nekā nepieciešams” ievērošanu.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra:

1. Autoru kolektīvs: Dubure V. [u.c.] Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998.
2. Balodis K. Ievads Civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
3. Eglītis I. Psihiatrija. Rīga: [b.i.], [b.g.]
4. [b.a.] Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: [b.i.], 2001.
5. [b.a.] Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Kamene, 2000.
6. Krauze R., Gencs Z. Latvija Republikas Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Rīga: Mans īpašums, 1997.
7. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Rīga, [b.i.] 1934.
8. Mincs P. un Lauva J. Sodu likums ar komentāriem. Rīga: Valsts tipogrāfijas izdevums, 1936.
9. Rozenbergs J., Briģis J. Padomju civilprocesuālās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1978.
10. Saulīte R. Civilprocesa likuma komentāri. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2001.
11. Torgāns K. Saistību tiesības 2.daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu Namu aģentūra, 2008.

Interneta avoti:

1. [b.a.] Aizgādība pār garā slimiem cilvēkiem. 2010.gada 14.oktobris. Pieejams: http://www.kc-pasparne.lv/lv/jautajumi_juristam/129_aizgadniba/
2. Ancāne G. Latvijas Ārstu Biedrības Konferences rezolūcija par psihisko veselību. 2011.gada 6.maijs. Pieejams: http://psihosomatika.lv/public/files/LAB_konf_rezolucija.pdf
3. Bārtulis J. Lai rīcībnespēja nelīdzinātos sodam.. Latvijas Vēstnesis, 2009.gada 21.septembris. Pieejams: <http://www.lv.lv/?menu=doc&id=197946>
4. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma subjekts un vainīgums krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2009. gada 5. maijs, Nr.18 (571) Pieejams <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=191257>
5. [b.a.] Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.latvianforyou.com/cgi-bin/l.pl?word=g%C3%A2d%C3%A2t&pos=184776>

6. Latvijas Republikas Labklājības ministrija. Par grozījumiem rīcībspējas normatīvajā regulējumā. 2012.gada 4.janvāris. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/aktualitates/?doc=2715&page=4>
7. Latvijas Republikas Saeima. Cilvēktiesību komisija prasa aktīvāku TM rīcību tiesību normu pilnveidošanā. 2008.gada 13.novembris. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/12550>
8. Latvija Republikas Saeima. Komisija norāda uz neskaidrībām rīcībspējas ierobežošanas normu izmaiņās. 2011.gada 11.maijs. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18470-komisija-norada-uz-neskaidribam-ricispejas-ierobezosanas-normu-izmainas>
9. Latvijas Republikas Saeima. Saeima, pieņemot likuma grozījumus, nosaka pagaidu regulējumu rīcībspējas jautājumā. 2012.gada 2.februāris. Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/19329-saeima-pienemot-likuma-grozijumus-nosaka-pagaidu-regulejumu-ricispejas-jautajuma>
10. Leimane-Veldmeijere I. Bez sāls. 2007.gada 21.augusts. Pieejams: <http://politika.lv/article/bez-sals>
11. Leimane-Veldmeijere I., Erdmane A. Iespējamās alternatīvas pilnai rīcībspējas atņemšanai. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibsargs/jaunumi/?doc=351&underline=Leimane_Valdmeijere-ricispe.ierobez.alternati
12. Līce G. Personas rīcībnespējas atzīšana: cilvēktiesību aspekti. Jurista Vārds, 23.05.2006.gada 23.maijs Nr.20 (423) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=135511>
13. Luksa M. Pagaidu tiesiskais regulējums saistībā ar rīcībspēju. 2012.gada 24.februāris. Pieejams: <http://portalslv.lv/?menu=doc&id=244521>
14. Prozumenta A. Vainīgā personības izvērtēšana, nosakot sodu. Jurista Vārds, 2009. gada 4. augusts, Nr.31 (574) Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=195519>
15. Ričika D. Atvērtāki garīgās veselības aprūpei. Doctus. 2008.gada septembris. Pieejams: <http://iaptieka.lv/?lapa=doctus2&id=909>

16. Rīgas domes labklājības departaments. Kas ir atkarība? Pieejams:
<http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=21>
17. Robert M. Gordon. Atbalstītā lēmumu pieņemšana Kanādā.
18. Veselības ministrija. Nacionālais veselības dienests. Tiesu psiholoģiskā ekspertīze.
Pieejams: <http://www.vmnvd.gov.lv/lv/datu-bazes/arstnieciba-izmantojamo-medicinisko-tehnologiju-datu-baze/13-psihiatrijas-un-psihoterapijas-mediciniskie-pakalpojumi/297-pielikumi-izverstie-mediciniskas-tehnologijas-metodes-apraksti-un-citi-materiali/tiesu-psihologiska-ekspertize>
19. Voitešonoka V. Nepilnības rīcībnespējīgo personu tiesiskajā aizsardzībā. Jurista Vārds, 2011.gada 17.maijs Nr.20 (667) Pieejams:
<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=230085>
20. Comparative study on the legal systems of the protection of adults lacking legal capacity. November 2008 Pieejams: <http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/ep/08/EST23687.pdf>

Normatīvie akti:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Pieejams:
http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf
2. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R(99)4
Pieejams:http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec%2899%294E.pdf
3. Latvijas Republikas Satversme: LR Likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr.43.
(Pieejams arī: <http://www.likumi.lv>)
4. Ārstniecības likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
5. Bāriņtiesas likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
6. Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
7. Civilprocesa likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
8. Grozījums likumā "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību": LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>

9. Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966>
10. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
11. Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205248>
12. Saeimas vēlēšanu likums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv>
13. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums: LR likums. Pieejams <http://www.likumi.lv>
14. Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?dateFrom=2011-05-20&dateTo=2012-05-19&text=TA-2755&org=0&area=0&type=0>
15. Canadian charter of Rights and Freedoms. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/charter/page-1.html>
16. Family Law Act of the Estonia. Pieejams: <http://archive.equal-jus.eu/193/>
17. German Civil Code BGB. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf

Juridiskās prakses materiāli :

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 12952/87 Ruiz-Mateos v. Spain. Pieejams: <http://sim.law.uu.nl/sim/caselaw/Hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035df05/ce20411bf9a82975c1256640004c2108?OpenDocument>
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 7/1996/626/809 De Haes and Gijssels v. Belgium. Pieejams: http://www.hrcr.org/safrica/expression/dehaes_belgium.html
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 44008/05 Shtukaturov v. Russia Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,ECHR,,RUS,,4bc6e3712,0.html>
4. Par Latvijas Republikas Krimināllikuma 253.² panta pirmajā daļā iekļautās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 26.

- janvāra spriedums lietā Nr. 2004–17–01 Latvijas Vēstnesis, 2005. 28.janvāris, Nr.16.
(Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2004-17-01.htm)
5. Par Ministru kabineta 2006. gada 31. oktobra noteikumu Nr. 899. 100. un 100.¹ punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. Pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2008.gada 29.decembra spriedums lietā Nr. Nr.2008-37-03. Pieejams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=185923&from=off>
  6. Par Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 27.decembra spriedums lietā Nr.2010-38-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 30.decembris, Nr. 206. (Pieejams arī: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010-38-01.htm)
  7. Satversmes tiesas 2010. gada 28. aprīļa lēmums par lietas ierosināšanu. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_ierosin_2010_38.htm
  8. Jelgavas tiesas 2008. gada 8. septembra spriedums lietā Nr. C151414907
  9. Jelgavas tiesas 2008. gada 22. septembra spriedums lietā Nr. C15164207

Bakalaura darbs „Aizgādība pār pilngadīgām personām” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Arta Šmukste

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: docente Dr.iur. *Inese Lībiņa-Egnere*

21.05.20 12.

Recenzents:

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā 21.05.2012.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Tija Brūvere

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

Datums: prot. Nr.:

Komisijas sekretāre: